

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**PRIMERJAVA GOSPODARSKE RASTI MED IRSKO IN SLOVENIJO V 90-
TIH LETIH**

Ljubljana, junij 2006

DARJA VUJOVIĆ

IZJAVA

Študentka Darja Vujović izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Igorja Mastena, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Ljubljana 13.6.2006

Podpis _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. MAJHNO GOSPODARSTVO.....	2
2.1. OPREDELITEV MAJHNEGA GOSPODARSTVA.....	2
2.2. PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI MAJHNIH GOSPODARSTEV	3
3. DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI IN KAKO V SPLOŠNEM VPLIVAJO NA STABILOST GOSPODARSKE RASTI	5
3.1. DELOVNA SILA	5
3.2. KAPITAL IN INVESTICIJE	6
3.3. UČINKOVITOST PROIZVODNIH ZMOGLJIVOSTI.....	8
3.4. IZKORIŠČENOST PROIZVODNIH ZMOGLJIVOSTI	9
3.5. TEHNOLOŠKI NAPREDEK.....	10
4. POLITIČNO IN EKONOMSKO OZADJE IRSKE IN SLOVENIJE.....	10
4.1. ZGODOVINSKI PREGLED REPUBLIKE IRSKE.....	10
4.2. ZGODOVINSKI PREGLED REPUBLIKE SLOVENIJE	12
5. POSAMEZNI DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI TER NJIHOV VPLIV NA GOSPODARSTVO IRSKE IN SLOVENIJE.....	15
5.1. DELOVNA SILA	15
5.1.1. <i>Republika Irska</i>	15
5.1.2. <i>Republika Slovenija</i>	18
5.1.3. <i>Primerjava</i>	20
5.2. KAPITAL IN INVESTICIJE (NTI)	21
5.2.1. <i>Republika Irska</i>	21
5.2.2. <i>Republika Slovenija</i>	23
5.2.3. <i>Primerjava</i>	26
5.3. UČINKOVITOST IN IZKORIŠČENOST PROIZVODNIH ZMOGLJIVOSTI	27
5.3.1. <i>Republika Irska</i>	27
5.3.2. <i>Republika Slovenija</i>	29
5.3.3. <i>Primerjava</i>	32
5.4. TEHNOLOŠKI NAPREDEK.....	33
5.4.1. <i>Republika Irska</i>	33
5.4.2. <i>Republika Slovenija</i>	34
5.4.3. <i>Primerjava</i>	35
6. SKLEP.....	36
LITERATURA	37
VIRI.....	38

1. UVOD

Po uspešno končani stabilizaciji gospodarstva takoj po osamosvojitvi Slovenije, se zdaj postavljajo vprašanja, kako na konkreten način čim prej in čim bolj uspešno doseči takšen gospodarski razvoj, ki bo Slovenijo uvrstil med višje razvite države v EU. Zato moramo dobro poznati zgodovino ter vse možnosti in napake, s katerimi smo se v preteklosti srečevali.

Za ekonomiste je bil že od nekdaj poseben izziv najti prave odgovore in vzroke, zakaj je gospodarstvo neke države bolj razvito od drugega ter kaj bi bilo potrebno storiti v domačem gospodarstvu, da bi le-tega privedli na raven bolj uspešnega. S tem namenom sem se odločila za primerjavo irskega in slovenskega gospodarstva v 90-tih letih. Se pravi, kateri je bil tisti poglavitni dejavnik, ki je Irsko povzpel med najbolj razvite države v EU in ali je bil samo eden ali jih je bilo več ter, kako sta se gospodarstvi spoprijeli s težavami, kot sta inflacija in brezposelnost.

Cilj moje naloge je, da na podlagi analize skupnih dejavnikov gospodarske rasti primerjam vsebino, metode in rezultate med Irsko in Slovenijo, ki je po mojem mnenju primerljiva s Slovenijo z vidika poti, ki jo je prehodila od srednje razvite do visoko razvite države ter z vidika majhnosti gospodarstva. Kot predmet diplomske naloge sem navedla dejavnike gospodarske rasti, jih predstavila v splošnem, aplicirala na Irsko in Slovenijo in jih medsebojno primerjala.

V drugem poglavju zato posvečam več pozornosti opredelitvi majhnega gospodarstva ter značilnostim le-tega. Tu so predstavljeni kazalci, ki nam pomagajo pri določitvi majhnosti določenega gospodarstva ter same prednosti in slabosti majhnega gospodarstva.

V tretjem poglavju so v splošnem opisani dejavniki gospodarske rasti ter njihov vpliv na gospodarsko rast. Pomembna je predvsem njihova klasifikacija, ki je v diplomskem delu podana na podlagi produkcijske funkcije. Obravnavanih je pet glavnih dejavnikov, in sicer delovna sila, kapital in investicije, učinkovitost proizvodnih zmogljivosti, izkoriščenost proizvodnih zmogljivosti ter tehnološki napredek.

Kot sem že omenila moramo dobro poznati zgodovino gospodarstva, ki ga želimo proučevati. Tako sem četrto poglavje namenila političnemu in ekonomskemu ozadju posameznega gospodarstva. Iz tega lahko bolje razumemo, kako sta Irsko in Slovenija do svojih ekonomskih rezultatov sploh prišli ter kam sta v prihodnje usmerjeni.

V petem poglavju pa so posamezni dejavniki gospodarske rasti aplicirani tako na Irsko kot na Slovenijo. Prikazan je njihov vpliv na gospodarski razvoj ter kako lahko sprememba v katerem koli dejavniku pomeni pozitiven ali negativen rezultat v gospodarski rasti. Poleg apliciranih dejavnikov je na koncu podana primerjava med obema državama, ki se nanaša na

posamezen dejavnik gospodarske rasti. Na koncu diplomske naloge sta podana že sklep ter uporabljena literatura in viri.

2. MAJHNO GOSPODARSTVO

2.1. Opredelitev majhnega gospodarstva

Irsko in Slovenijo uvrščamo med majhna gospodarstva, vendar moramo pred nadaljno analizo njunih gospodarskih rasti opredeliti, kaj majhno gospodarstvo sploh je, in kaj so njegove značilnosti.

Pod samim pojmom gospodarstvo razumemo posamezno nacionalno gospodarstvo oziroma državo. Le-tega določa ozemlje, prebivalstvo, ki na njem živi ter državni organ, ki izvaja javno oblast. Vendar je s tega vidika bolj pomemben ekonomski vidik, katerega na različne načine razlagajo mnogi ekonomski teoretiki in avtorji. Najbolj pomembni so kvantitativni ter kvalitativni kazalci majhnosti določenega gospodarstva.

Med kvalitativne kazalce največkrat uvrščamo vpliv države na svetovno ceno, sposobnost prilagajanja države svetovnim trendom, odvisnost države od zunanje trgovine ipd.. Dejstvo pri malem gospodarstvu je, da samo težko vpliva na svetovno ceno oziroma sploh ne more, je močno odvisno od zunanje trgovine, iz tega pa izhaja, da se ne more upreti zunanjim vplivom, pa naj bodo le-ti pozitivni ali negativni. Ob vsem tem, je malo verjetno, da si malo gospodarstvo lahko zagotavlja ekonomske in tehnološke pogoje, ki so potrebni za sodobni razvoj proizvodnje.

Če pa želimo delati kvantitativno analizo, pa se moramo omejiti na tri glavne kvantitativne kazalce (Jovanović, 1977, str. 11), in sicer:

- geografske (koristna površina, naravno gospodarstvo)
- demografske (število prebivalstva)
- ekonomske (velikost domačega trga)

Značilno za geografske kazalce je, da se jih ne da spreminjati oziroma se na njih ne da vplivati, saj so podani objektivno. Na demografske se lahko vpliva le na daljši rok, medtem ko se da na ekonomske razmeroma lahko vplivati. Pri sami analizi pa je uporaba teh kazalcev zelo relativna, saj vsak avtor ali analitik daje prednost različnemu kazalcu.

Najbolj pogost kazalec je število prebivalstva, ki prav tako lahko zavzame različne vrednosti, te vrednosti pa lahko variirajo od 10 do 50 milijonov prebivalcev. Tako Simon Kuznetz kot majhno gospodarstvo upošteva tisto, ki ima 10 milijonov prebivalcev ali manj. Tak kriterij sprejemajo tudi Senjur, Michaly, Cheney. Za nekatere pa je to število premajhno in zato jemljejo vrednosti okoli 15, 20 ali celo 50 milijonov prebivalcev (Jovanović, 1977, str. 11).

Tabela 1: Število prebivalstva na Irskem in v Sloveniji v letu 1999 (v 1000)

<i>Država</i>	<i>Leto 1999</i>
Irska	3755,7
Slovenija	1985,5

Vir: Statistični urad RS, 2005

Na podlagi podatkov iz tabele 1 lahko vidimo, da tako Slovenija kot Irska glede števila prebivalstva spadata v kriterij, ki določa majhno gospodarstvo.

Drugi najbolj pogost kriterij je površina, in sicer okoli 260.000 km² ali manj (Jovanović, 1977, str. 11). Tak kriterij izpolnjujeta tudi Slovenija in Irska. Pri tem kriteriju dostikrat pride do dileme ali uporabiti celotno površino nekega ozemlja ali samo obdelovalno površino, vendar se v večini primerov uporablja celotna površina, saj uporaba samo obdelovalne površine povleče za sabo še več pomanjkljivosti.

Ekonomski kazalci in merila pa so največkrat v uporabi ameriških analitikov, ki se pri svojem ugotavljanju majhnosti gospodarstva poslužujejo predvsem meril, kot so velikost notranjega trga, družbeni produkt in delež zunanje trgovine. Tako je velikost trga bolj pomembna od števila prebivalstva, velikost trga pa se prikaže z velikostjo družbenega produkta. S temi kazalci je strinjajo Lloyd, Edwards ter Kadar (Jovanović, 1977, str. 12). Poleg teh obstajajo mnenja, da je družbeni produkt dober ekonomski kazalec, ampak, da ni merilo velikosti države, ker bi se sicer majhna država z velikim družbenim produktom lahko izkazala kot večja od geografsko veliko večje države (npr. to bi pomenilo, da je Slovenija večja od Pakistana).

2.2. Prednosti in pomanjkljivosti majhnih gospodarstev

Po Senjurju (1991, str. 119) poznamo tri največje pomanjkljivosti majhnih gospodarstev.

- 1) Glavna pomanjkljivost je, da majhna gospodarstva ne morejo konkurirati na masovnih trgih, saj le-ti zahtevajo velike in redne količine proizvodov. Glavni razlog za to je premalo razpoložljivih naravnih, kapitalnih in človeških virov.
- 2) Druga pomanjkljivost je majhen obseg domačega trga, kar obenem pomeni tudi majhno domače povpraševanje. V majhnem gospodarstvu je tako prostor za samo enega ali dva proizvoda, saj drugače ne bi mogli zagotavljati ekonomije obsega. Vse to skupaj privede do šibke domače konkurence, zaradi česar so mala gospodarstva bolj nagnjena k zunanji trgovini. Majhna gospodarstva morajo biti odprta proti tujini, če si hočejo zagotoviti vsaj malo konkurenčnosti, saj na svetovnem trgu lahko nastopijo kot marginalni prodajalec (lahko pomeni slabost v sodelovanju z velikimi

transnacionalkami) ali pa kot iskalec tržnih niš (tržne niše so ena od osnovnih idej mednarodne menjave malih gospodarstev).

- 3) Kot tretja pomanjkljivost pa nastopi finančno tveganje (sovereign risk). Majhnim gospodarstvom mnogokrat ne zaupajo, kar se tiče rednega odplačevanja dolgov, zaradi tega morajo plačevati posebno premijo za posojanje in vlaganje kapitala v majhno gospodarstvo. Ta dodatna premija je lahko izredno visoka, še posebej za novo nastajajoča gospodarstva.

O ekonomskih razvojnih možnostih oziroma o njihovih prednostih pa imajo različni avtorji različna mnenja. Tako Kuznets namreč meni, da imajo mala gospodarstva prednosti, kar se tiče družbenih predpogojev za gospodarski razvoj. Imajo možnosti, da zagotavljajo ustrezen okvir družbenih institucij, ki omogočajo hitro prilagajanje in družbene inovacije. Imajo tudi potencialne prednosti pri oblikovanju ustrezne makroekonomske politike zaradi večje enotnosti (Senjur, 1991, str. 119).

Avtor pa meni, da so mala gospodarstva zmožna tudi ekonomskega razvoja. Pravi, da imajo določene pomanjkljivosti, vendar ne na vseh segmentih, ki so ključni. Se pravi, če malo gospodarstvo zna sestaviti vse segmente, na katerih nima pomanjkljivosti in če najde tržno nišo, s katero lahko prodre na mednarodne trge, potem resnično ni razloga, zakaj se to majhno gospodarstvo ne bi razvijalo tako hitro kot veliko. Tako lahko vidimo, da je mednarodna menjava predpogoj za gospodarsko rast majhnega gospodarstva in se zato mora izogibati visokih carinskih zaščit.

Tudi pri investicijah mnogi ekonomisti ne vidijo razloga, zakaj majhno gospodarstvo ne bi moglo investirati ustreznega deleža družbenega proizvoda kot velika gospodarstva. Izkušnje kažejo, da ni bilo neobičajno, da so nekatera majhna gospodarstva bila sposobna pritegniti pomemben delež kapitala iz tujine (npr. Irska).

Kar pa se tiče človeškega kapitala, pa smo že omenili, da imajo majhna gospodarstva malo število prebivalstva. To pa seveda ne pomeni, da je izobraževanje v teh gospodarstvih kakor koli slabše od tistega v večjih gospodarstvih. V majhnih gospodarstvih je dobro razvito osnovno in srednje izobraževanje, pomanjkljivosti pa se kažejo pri ustvarjanju visoko kvalitetnega univerzitetnega izobraževanja. Mnogi so mnenja, da se mora vsako majhno gospodarstvo specializirati, Senjur (1991, str. 118) pa meni ravno nasprotno, in sicer, da se mora majhno gospodarstvo širiti v smislu razvijanja raznovrstnih proizvodov in dejavnosti, kar bo pripomoralo k razvitejšem človeškem faktorju in večji fleksibilnosti.

Kot zadnji dejavnik pri razvojnih možnostih lahko navedemo tehnološki razvoj oziroma napredek. Tu ima majhno gospodarstvo primerjalno slabost, predvsem zaradi ekonomije obsega, ki je v takšnih gospodarstvih zelo pomembna. Ne moremo pričakovati, da bo majhno

gospodarstvo uvajalo veliko novih proizvodov, saj smo že omenili, da je domača konkurenca šibka.

Čeprav sta tako Irska kot Slovenija majhni gospodarstvi, se je Irska kljub vsem omenjenim omejitvam veliko bolje znašla.

3. DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI IN KAKO V SPLOŠNEM VPLIVAJO NA STABILOST GOSPODARSKE RASTI

Dejavnike gospodarske rasti je mogoče različno klasificirati. Najbolj uporabna in znana pa je klasifikacija na podlagi produkcijske funkcije, pri kateri lahko naštejemo pet glavnih dejavnikov gospodarske rasti, ki jih bom v nadaljnjih straneh teoretično na kratko predstavila:

- delovna sila
- kapital in investicije
- učinkovitost proizvodnih zmogljivosti
- izkoriščenost proizvodnih zmogljivosti
- tehnološki napredek

3.1. Delovna sila

Delovna sila je eden od najpomembnejših dejavnikov gospodarske rasti, ki omogočajo proizvodnjo blaga in storitev. V gospodarsko razvitih državah je aktivna manj kot polovica prebivalstva, preostalo so otroci do dopolnjenega 14 leta starosti in neaktivno prebivalstvo, kamor štejemo šolajočo se mladino, staro 15 let in več, gospodinje, upokoјence, socialne varovance idr.

Delavno aktivno prebivalstvo zajema vse prebivalce, stare 15 let in več, ki opravljajo kakršno koli delo, za katero prejemaјo plačilo (zaposleni in samozaposleni), pa tudi začasne presežke delavcev in pomagajoče družinske člane. V pogojih tržnega gospodarstva delavno aktivno prebivalstvo predstavlja trg delovne sile, na katerem delodajalcem ponujajo svoje delo v zameno za plačo. Od značilnosti delovne sile, predvsem od števila, starostne in izobrazbene strukture, je v precejšnji meri odvisna gospodarska moč države. Zelo pomembna je tudi prostorska razporeditev delovne sile znotraj države in njena mobilnost.

Na trgu delovne sile nastopa vsak posameznik kot enota, vendar se zaradi uspešnejšega skupnega nastopa na pogajanjih z delodajalci o višini plač in drugih ugodnostih delojemalci združujejo v sindikate. Ti se ob sodelovanju predstavnikov vlade z delodajalci pogajajo in sklenejo kolektivno pogodbo, v kateri so navedene obveznosti in pravice vseh strani. V kolektivni pogodbi se odražajo le nekatere, temeljne značilnosti trga delovne sile. Ponudba in povpraševanje po njej sta odvisni od mnogih dejavnikov in se zelo hitro spreminjata. Ponudba je med drugim odvisna od števila delojemalcev, starostne in izobrazbene strukture,

migracijskih tokov, delovnih izkušenj in tudi določenih subjektivnih dejavnikov npr. motiviranost za delo. Povpraševanje po delovni sili pa je neposredno odvisno od povpraševanja po izdelkih in storitvah na notranjem in svetovnem trgu, od deleža plač v stroških proizvodnje in množine razpoložljivega kapitala (npr. z naložbami v kapitalsko intenzivno proizvodnjo se zmanjšujejo potrebe po delovni sili, posebno po nekvalificirani), (Natek, 1998, 162-261).

Izobrazba je tisti najpomembnejši faktor, ki lahko privede določeno državo do višjega gospodarskega razvoja ter višje produktivnosti dela. Tehnološki napredek je neizbežen in je prav zato potrebno pravilno in pravočasno usposobiti delovno silo, da bo le-ta pripravljena na spremembe na tehnološkem področju ter da bo obenem izpostavljena tudi večja gibljivost delovne sile. Ozko strokovno znanje je potrebno nenehno izpopolnjevati s sistematičnim izobraževanjem (Brekić, 1990, str. 57-59).

Nadaljne izobraževanje delovne sile zviša izobrazbeno raven, kar poveča konkurenčnost na trgu delovne sile ter poveča možnost zaposlitve. Kot že omenjeno pa večja zaposlitev pomeni večjo produktivnost v gospodarstvu in s tem večjo gospodarsko rast. K temu strmita tako Irska kot Slovenija.

Znanje je eno od najpomembnejših determinant gospodarske rasti, kot to določajo endogene teorije rasti. Določajo, da so izboljšanja v produktivnosti povezana s hitrejšimi in boljšimi inovacijami ter večjimi vlaganji v človeški kapital. Pomembna je razlikovati med vlado, zasebnim sektorjem ter trgom, kjer inovacije nastajajo in omogočajo okolje, da do inovacij sploh lahko prihaja. Endogene teorije rasti predvidevajo pozitivne eksternalije, ki nastanejo s pomočjo visoko kakovostnega znanja v gospodarstvu. Vzdrževanje visoko kakovostnega znanja pa omogoča razvoj in ohranitev konkurenčnega položaja v gospodarski rasti države.

3.2. Kapital in investicije

Kapital izraža lastniško financiranje poslovnega sistema ali države in je z vidika poslovnega sistema ali države njegova obveznost do lastnikov. Pojmujemo ga lahko finančno ali stvarno. Po finančnem pojmovanju kapitala so kapital denarna in druga sredstva, ki jih lastniki vložijo v poslovni sistem. Po tem pojmovanju ustvari poslovni sistem čisti dobiček le, ko je denarno izraženi znesek čistega premoženja ob koncu obračunskega obdobja večji od tistega na začetku obračunskega obdobja, po odšteti vseh izplačil kapitala lastnikom oziroma vseh novih vplačil v kapital v obračunskem obdobju. Čisto premoženje je pri tem opredeljeno kot pozitivna razlika med vrednostjo sredstev in obveznosti do tujih virov sredstev. Čistemu premoženju pravimo tudi kapital.

Nasprotno finančnemu je stvarno pojmovanje kapitala, po katerem je kapital izražen s stvarno proizvodnjo zmogljivostjo poslovnega sistema. Po tem pojmovanju ustvari poslovni sistem

ali država čisti dobiček le, ko je njegova stvarna proizvodna zmogljivost ob koncu obračunskega obdobja večja od tiste na začetku obračunskega obdobja, po odštetju vseh izplačil lastnikom oziroma novih vplačil v obračunskem obdobju.

V gospodarskih sistemih se zaradi različnih pogojev gospodarjenja pojavljajo na eni strani gospodarski subjekti, ki v določenem obdobju porabijo za določene namene manj, kot znaša njihov tekoči dohodek (suficitarna gospodarska celica), in na drugi strani gospodarski subjekti, katerih tekoči dohodek je premajhen glede na njihove tekoče potrebe (deficitna gospodarska celica). Pri prvih subjektih tako nastanejo prihranki, ki jih lahko porabijo na več načinov. Najprej lahko s prihranki financira svoje lastne investicije. V tem primeru govorimo o samofinanciranju investicij gospodarskih subjektov, vendar tu ne nastajajo nobeni dodatni finančni tokovi, ker ustvarjene prihranke porabi subjekt sam. Suficitarne gospodarske celice zato v večji meri svoje prihranke investirajo v gospodarske subjekte, ki nimajo zadosti lastnih prihrankov, da bi pokrili svoje tekoče potrebe (Prohaska, 2004, str. 3-4).

Investicije so s čisto ekonomskega vidika najpomembnejši razvojni dejavnik, ne samo zaradi dejanskega vpliva na gospodarsko rast, temveč tudi zaradi načina pogleda. Na investicije je namreč možno gledati kot na vsak izdatek ali napor, katerega namen je povečanje proizvodnih zmogljivosti. V tem smislu nam pogled investicij omogoča začetno lotevanje vprašanj gospodarskega razvoja. Investicijsko logiko je potem mogoče uporabiti tudi za druge faktorje gospodarske rasti. Investicije so vsak namenski izdatek za povečanja prihodnjega dohodka. To je najsplošnejša opredelitev in omogoča, da med investicije uvrstimo tako materialne kot tudi nematerialne naložbe, ki postajajo vse pomembnejše. Izdatki za raziskave in razvoj so po tej opredelitvi lahko investicije. Prav tako je del izdatkov za izobraževanje investicija v človeški kapital (Senjur, 2002, str. 57).

Kapital se v času gospodarske rasti povečuje na podlagi oziroma s pomočjo investicij. V državi v prehodu ali državi, ki je začela gospodarsko rast dobro spoznavati pa so velikega pomena neposredne tuje investicije (NTI), ki pomenijo pritok tujega kapitala v državo, zato bom tudi v nadaljevanju na Irsko in Slovenijo aplicirala samo NTI. Pravilno so opredeljene kot vlaganje kapitala v tujino s spremenljivim donosom, kjer vlagatelj lahko pridobi lastništvo nad podjetjem oziroma določenim delom podjetja v tujini. V NTI spadajo vsa sredstva, ki jih tuji investitor vlaga sam ali pa preko svojih podružnic (npr. reinvestirani dobiček, neposredno vložen kapital, ipd.) Pri neto tujih investicijah so vlaganja v večini v finančni obliki, vendar pa se velikokrat kombinirajo z vlaganji v nefinančni obliki. Nefinančno obliko vlaganja predstavlja prenašanje različnih vodstvenih, organizacijskih, tehnoloških in trženjskih znanj na ekonomske subjekte, v katere je bil investiran kapital. Ta kombinirana vlaganja omogočajo naraščanje pomena neposrednih tujih investicij v mednarodnih tokovih kapitala (Rojec, 1993, str. 22-26).

Teoretično gledano, so aktivnosti države prejemnice, z namenom vplivati na tuje investitorje oziroma tuje podružnice na svojem ozemlju, odvisne od odnosa med podjetniško specifičnimi prednostmi tujih investorjev (nanje se ozira država prejemnica) in lokacijsko specifičnimi prednostmi države prejemnice (nanje se ozirajo tuji investitorji), od oportunitetnih stroškov oziroma alternativnih možnosti in od pogajalske moči obeh partnerjev. Z drugimi besedami, aktivnosti države prejemnice v zvezi s tujimi investitorji in njihovimi podružnicami so v prvi vrsti določene z obsegom in naravo dotedanjega prispevka tujih podružnic h gospodarskim ciljem države prejemnice v primerjavi s koristmi, ki bi jih le-ta imela od alternativne uporabe virov. V praksi se te aktivnosti rangirajo v intervalu od popolnega laissez – faire do popolne zakonske prepovedi tujih investicij, čeprav danes ni države, ki bi v praksi uporabljala en ali drug sistem (Tuji kapital na slovenskem, 1993, str. 23).

Pogoj, da neposredne tuje investicije začno pritekati v gospodarstvo, je doseganje določene stopnje makroekonomske stabilnosti v gospodarstvu. S stabilnostjo se namreč zmanjšuje tveganje potencialnih neposrednih investorjev in s tem zniža zahteve glede stopnje donosnosti na vloženi kapital. V države v prehodu so NTI začele prihajati, ko so se te države odprle in ko so makroekonomsko stabilizirale svoje gospodarstvo (Drolec, 2002, str. 16).

3.3. Učinkovitost proizvodnih zmogljivosti

Zmogljivost nam predstavlja količino proizvodov in storitev, ki jih delovno sredstvo, podjetje lahko proizvede v časovni enoti. V proizvodnji zmogljivost praviloma omejujejo delovna sredstva, ki obenem narekujejo tudi njeno učinkovitost. Zaradi tega so odločitve o izbiri delovnih sredstev med najpomembnejšimi odločitvami proizvodnega podjetja.

Kakšno vrsto zmogljivosti bomo uporabili v prihodnosti? Koliko povečati zmogljivosti in kdaj? Kje bomo povečali zmogljivosti? To so ključna vprašanja, s katerimi se strokovnjaki ukvarjajo vsak dan, da bi omogočili čim večjo učinkovitost proizvodnih zmogljivosti. Vse je odvisno od fleksibilnosti opreme, ki so jo v določenem podjetju izbrali, saj je bolj prilagodljiva spremembam in tako predstavlja manjše tveganje za investitorje. Velikost zmogljivosti je odvisna od povpraševanja in jo lahko povečujemo takrat, ko je povpraševanje naraščajoče. Nenazadnje pa je lokacija zmogljivosti tista, ki določa, kje bomo zmogljivosti povečevali. Nova lokacija lahko zahteva višje stroške, vendar če to pomeni večjo bližino kupcem in dobaviteljem, vse skupaj privede do večje učinkovitosti v logistiki ter boljšega stika s svojimi kupci in dobavitelji.

Učinkovitost proizvodnih zmogljivosti je močno povezana z izkoriščenostjo le-teh, ki jo bom podrobneje predstavila v naslednjem podpoglavju. Učinkovitost je izražena tudi s količino proizvodov, ki jih delovno sredstvo lahko proizvede v časovni enoti. Sama učinkovitost pa kaže na dejstvo, kako so bile določena delovna sredstva razporejena in če so omogočila polno zaposlenost proizvodnih zmogljivosti. Tu se lahko omejimo na pravičnejše oziroma na

planiranje zmogljivosti, ki so pomembno vplivale na razporeditev delovnih sredstev in njihovo angažiranje v proizvodnem procesu zaradi doseganja optimalnih rezultatov. Poleg tega to bistveno vpliva tudi na sprejemanje odločitev o razporeditvi delovnih sredstev.

3.4. Izkoriščenost proizvodnih zmogljivosti

Teoretično gledano, moramo pri opisovanju proizvodnih zmogljivosti ločiti med proizvodnimi zmogljivostmi določenega gospodarstva in uresničeno proizvodnjo. Proizvodne zmogljivosti kažejo na potencialno proizvodnjo, ki jo lahko uresničimo, vendar pa je za to uresničitev potrebno izpostaviti pomen efektivnega povpraševanja. Efektivno povpraševanje je zelo pomemben pojem, kar se tiče proizvodnih zmogljivosti. Po mnenju mnogih ekonomistov (Malthus), mora efektivno povpraševanje obstajati, če želimo, da pride do polne izkoriščenosti proizvodnih zmogljivosti (Tajnikar, 1996, str. 77-79). Sama rast bogastva določene države in zgolj obstoj proizvodnih zmogljivosti niso zadosten pogoj, da polna izkoriščenost le-teh nastopi.

Efektivno povpraševanje določajo mnogi dejavniki kot so investicije, poraba prebivalstva, državni izdatki in izvoz. Velikost teh dejavnikov je pomembna, saj določa nadaljno proizvodnjo v narodnem gospodarstvu. V mnogih primerih lahko nastopi vrzel med uresničeno proizvodnjo ter proizvodnimi zmogljivostmi, ki pa jo s pomočjo dejavnika investicij lahko občutno zmanjšamo, če le-te povečamo. Povečane investicije pomenijo zmanjšanje varčevanja ekonomskih subjektov, s tem pa lahko povzročimo zmanjšanje omenjene vrzeli. Investicije v večji meri določajo psihološki dejavniki, kot so pričakovanja podjetij glede donosnosti, likvidnosti, negotovosti ipd.

Kadar so pričakovanja ekonomskih subjektov o bodočih profitih pozitivna, to povzroči povečanje kreditov, s katerimi ti subjekti povečajo svoj obseg investiranja. Povečan obseg investiranja pa pomeni zmanjšanje vrzeli med uresničeno proizvodnjo in proizvodnimi zmogljivostmi, se pravi bližajočo se polno izkoriščenost proizvodnih zmogljivosti.

Investicije so torej glavni dejavnik v teoriji efektivnega povpraševanja in proizvodnih zmogljivosti. Vplivajo lahko na izkoriščenost proizvodnih zmogljivosti na kratek in s tem tudi na dolgi rok. Glavna razlika med obema obdobjema je prav v proizvodnih zmogljivostih, in sicer so le-te na kratek rok dane in se zaradi investicij ne morejo spremeniti, medtem ko se na dolgi rok lahko spremenijo. Ko je efektivno povpraševanje večje od proizvodnih zmogljivosti, se poveča raven cen v gospodarstvu. To pomeni, da ko se povečuje izkoriščenost proizvodnih zmogljivosti, se poveča tudi vpliv dejavnikov efektivnega povpraševanja, ki pa je bolj izrazit pri spreminjanju denarnih kategorij kot pri spreminjanju realnih kategorij (zaposlenost, obseg proizvodnje, realni dohodek).

Investicije skupaj z ostalimi dejavniki efektivnega povpraševanja, to je z državnimi izdatki, izvozom in porabo prebivalstva vplivajo na izkoriščenost proizvodnih zmogljivosti in s tem določajo polno zaposlenost proizvodnih zmogljivosti. Kot vidimo pa vplivajo tudi na oblikovanje dohodkov v državi.

3.5. Tehnološki napredek

S tehnološkim napredkom razumemo napredek v znanosti, tehniki in tehnološki proizvodnji ter kadrov, ki so sestavni del v določeni organizaciji. Vse to je skupaj pomenilo hitrejšo in povečano produktivnost. Začel se je z industrijsko revolucijo konec 18. in začetek 19. stoletja, in sicer z uporabo električne energije, atomske energije, elektronike in avtomatizacije.

Tehnološki napredek je s seboj prinesel spremembe, ki kažejo na nemoten inovacijski proces v vseh ekonomskih sektorjih. Velika ter srednje velika podjetja na vsake toliko časa pridejo do lastnega tehnološkega izbruha, kar pomeni iznajdbo ter predstavitev novih produktov na trgu, vendar zaradi velike konkurence med podjetji novi produkti ostanejo novi le kratek čas. To podjetja spodbudi k novim inovacijam ter širjenjem tehnologije.

S kombinacijo tehnološkega razvoja so se razvile različne tehnologije, ki so pripomogle k velikemu izboljšanju v proizvodnji. Sem spadajo informacijska in komunikacijska tehnologija, biotehnologija in nanotehnologija. Značilnost teh tehnologij je, da proizvodnja, ki deluje na podlagi le-teh, potrebuje zelo majhno količino naravnih virov. Dolgoročnejše tehnologije, kot sektorsko specifične tehnologije, ki počasneje vplivajo na svoje ekonomske sektorje, imajo enak pozitiven vpliv na gospodarstvo kot prej omenjene, saj skupaj lahko potegnejo vzporednice med tehnološkim napredkom, večjo proizvodno produktivnostjo ter zaposlenostjo (IPTs, 1999).

Res je, da tehnološki napredek pomeni večjo konkurenčnost, ekonomsko rast, produktivnost, vendar pa obenem pomeni tudi izgubo delovnih mest v sektorjih, kjer je zaposlene zamenjala avtomatizacija. Tehnološki napredek je nujno potreben in neizbežen, vendar pa ni zadosten pogoj za dolgoročno in stabilno gospodarsko rast.

4. POLITIČNO IN EKONOMSKO OZADJE IRSKE IN SLOVENIJE

Da bi bolje razumeli, kako je določena država do svojih gospodarskih rezultatov sploh prišla, moramo razumeti in proučiti njeno preteklost. Iz nezadovoljstva v preteklosti se tako razvije boj za boljšo prihodnost, in prav to se je zgodilo v Republiki Irski ter Republiki Sloveniji.

4.1. Zgodovinski pregled Republike Irske

Celotna Irska je bila nekoč del Velike Britanije. V 13. stoletju so se knezi v vzhodni Irski osamosvojili ter ustanovili parlamentarno skupščino. V 16. stoletju so si Angleži ponovno hoteli podrediti Irce in jim vsiliti svojo protestantsko vero, vendar so se Irci uprli in so tako še danes v večini rimskokatoliške veroizpovedi. Do pomiritve je prišlo šele po prvi svetovni vojni, ko se je otok razdelil, in sicer je šest severovzhodnih okrajev ostalo pod vodstvom Velike Britanije s svojo vlado. Ostalih 26 okrajev pa leta 1922 pridobilo status samoupravnega ozemlja pod britansko krono, kot Neodvisna irska država. Leta 1949 se je teh 26 okrajev razglasilo za republiko. Kljub temu, da so si ozemlje sporazumno razdelili, je bila taka razdelitev še vedno problem, saj je bila deležna mnogih terorističnih napadov s strani Irske republikanske armade.

Res je, da se je Irska ločila od Britanskega imperija, vendar je bila z gospodarskega vidika še vedno močno odvisna od le-tega. Vse do konca 50. let je bilo irsko gospodarstvo močno zaprto in zaščiteno. Steber tedanjega irskega gospodarstva je predstavljalo kmetijstvo, kjer je bilo tudi največ zaposlenih, obenem pa so kmetijski proizvodi pomenili največji delež v irskem izvozu. Spremembe so se začele šele v 60. letih, ko je Irska sprejela in začela izvajati strategijo izvozno usmerjene industrializacije, ključna zanjo pa je bila vključitev v Evropsko Unijo leta 1973. V tem času je bila Irska ena od najrevnejših članic EU. S to vključitvijo se je Irska trudila z razvojem lastnega gospodarstva, predvsem, kako povečati konkurenčnost irske industrije. Cilj irske politike je bil doseči polno zaposlenost, znižati nenehno emigracijo prebivalcev in povečati življenjski standard irske populacije na raven Velike Britanije in zahodne Evrope nasploh, obenem pa tudi zmanjšati politično in ekonomsko odvisnost od svoje sosede (Leunig, 1998, str. 26-27).

V prvih 15 letih članstva Irska ni dosegla prav dosti, saj je imela težave s prilagajanjem k novim evropskim standardom. Naekrat je bil tu prosti trg, ki je za Irsko pomenil šok. Kot smo že omenili je Irska hotela povečati svojo industrijsko konkurenčnost, in sicer je to začela s subvencijami, ki jih je ponujala izvozno usmerjenim tujim podjetjem. Tako se je bruto domači proizvod na prebivalca leta 1973, ki je znašal 58 % povprečja EU, povzpел na 64 % v letu 1988 (Leunig, 1998, str. 26-27). Izboljšave so bile na poti. Stopnja rasti prebivalstva na Irskem je bila visoka in je tako pripomogla k visoki stopnji brezposelnosti, ki je vse do leta 1985 znašala 18 %, proizvodnja je stagnirala, primanjkljaj plačilne bilance je zrastel na 7 % BDP, inflacija je presegla visokih 10 %, prav tako tudi zadolženost države.

Leto 1987 je bilo za Irsko tisto, ki je pomenilo preobrat. Sprejeli so nacionalni sporazum vlade, združenja delavcev in sindikatov delavcev o skupnem boju za izboljšanje gospodarskih razmer. Gospodarstvo so povsem odprli, vzpostavili izjemno ugodne zakonske omejitve za tuje naložbe, znižali davke na dobiček, katerega stopnja je postala ena izmed najnižjih v svetu, izboljšali so sistem brezplačnega izobraževanja, znižali stroške zaposlitve, dajatve in tudi stroške poslovnih operacij do 50 % v primerjavi z drugimi državami ter nenazadnje začeli obsežno akcijo privlačenja tujega kapitala. Preobrat seveda ni bil lahek, vendar je bil nujen

in je bil sprejet kot nacionalni konsenz. Stopnje inflacije so začele padati, zmanjševati se je začel državni primanjkljaj, rast tujih investicij je pričela naraščati. Leta 1993 so sredstva za pomoč s strani EU znašala 2,5 % BDP za regionalni razvoj ter 2,7 % BDP za razvoj kmetijstva. Konec devetdesetih let je bila Irska že ena izmed tistih držav EU z največjo stopnjo rasti. Več kot 70 % izvoza je bilo namenjenega v ostale države članice, stopnja brezposelnosti je padla na 9,8 % (1997). Irski je tako uspelo nemogoče (Leunig, 1998, str. 26-27).

Irska je tako znala izkoristiti svojo vključitev v Evropsko Unijo. Povečan trg je pomenil novo možnost za Irsko, prav tako že omenjena sredstva, ki jih je EU dodelila Irski za regionalni in kmetijski razvoj. Irska je morala uskladiti svoje ekonomske in politične cilje s tistimi v EU, s tem je postala uspešna in spoštovana država, za razliko od tiste, ki je bila leta in leta odvisna od svoje sosede Velike Britanije.

4.2. Zgodovinski pregled Republike Slovenije

Slovenija se je od Jugoslavije osamosvojila 25. junija leta 1991. S tem je Slovenija postala gospodarsko srednje razvita država na prehodu v socialno tržno gospodarstvo z demokratičnim političnim sistemom, vendar pa so še vedno vidne posledice jugoslovanskega gospodarstva, v katerem je bila Slovenija najbolj razvita republika. Značilnosti so bile predvsem neravnovesje med ponudbo in povpraševanjem, alokacijska in tehnična neučinkovitost, nizka inovativnost ipd.

V 80-letih je celotno Jugoslavijo zajela inflacija, katere stopnje rasti so se gibale med 30 % in 55 % na letni ravni (Statistični letopis RS, 1994, str. 136-138). Inflacija je bila povezana s takratnim gospodarskim sistemom, ki je temeljil na samoupravljanju. Podjetja so se na povečanje efektivnega povpraševanja odzvala z višjimi cenami (in ne z večjim izkoriščanjem zmogljivosti ter proizvodnjo), kar jim je omogočilo maksimiranje osebnih dohodkov, ne da bi povečala zaposlenost delovne sile. Tako je kratkoročno obnašanje podjetij vodilo v neracionalno gospodarjenje in povzročalo inflacijo. Proti inflaciji so se borili s številnimi, vendar neuspešnimi protiinflacijskimi programi, ki so v drugi polovici 80-let povzročili hiperinflacijo z približno stototno letno rastjo cen na drobno. Leta 1989 je inflacija znašala 1306 % (Statistični letopis RS, 1994, str. 136-138). Istega leta so sprejeli protiinflacijski program, ki je dokaj negativno vplival na proizvodnjo in zaposlenost. Hitro je prišlo do zastoja v gospodarski rasti, zniževanja investicij, občutnega povečanja brezposelnosti ter padca življenjskega standarda. Tako je stagflacijska kriza v drugi polovici osemdesetih let prerasla v pravo gospodarsko depresijo v začetku devetdesetih let.

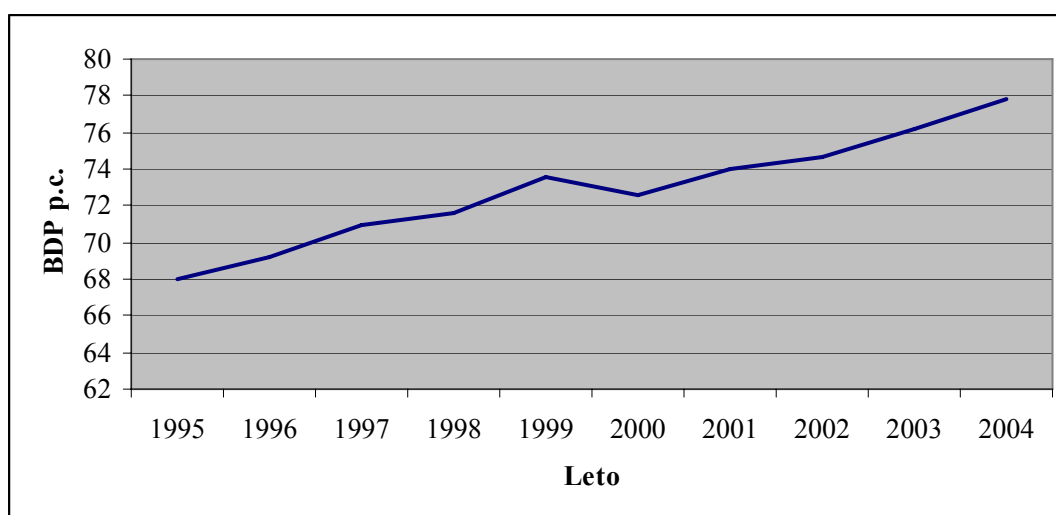
Opisana makroekonomska neravnovesja so se nadaljevala v samostojni Sloveniji. Razpad Jugoslavije in s tem izguba velikega dela trga na tem območju, državna osamosvojitve, preoblikovanje ekonomskega in političnega sistema so še poglobili krizne razmere do sredine

leta 1993. Slovenija je prešla v samostojno tržno gospodarstvo, katere bistvena usmeritev je bila v izvoz. S tem so prišle tudi druge spremembe, in sicer družbena lastnina je s procesom lastninjenja postala privatna lastnina, storitveni sektor je začel presegati industrijski sektor, razvijati se je začel demokratični politični sistem, trg delovne sile, finančni trg ter trg blaga in storitev (Senjur, Štiblar in Potočnik, 1994, str. 116).

Politična vloga države v tranziciji se je v primerjavi s predhodnim sistemom zmanjša, ekonomsko pa poveča. Cilj Slovenije je bil postati pravna država, ki bo zagotavljala učinkovitost pravega tržnega gospodarstva. S hitro izpeljano liberalizacijo cen in zunanje trgovine v letih 1991-1993 je prišlo do povečanja konkurenčnosti na domačem trgu, kar je eden izmed pomembnih pogojev za učinkovito delovanje trga. Pospešila je svojo preusmeritev v izvoz, predvsem v Italijo, Avstrijo in v Nemčijo ter obenem prestrukturirala slovensko gospodarstvo.

Od sredine leta 1993 naprej je potekalo oživljanje slovenskega gospodarstva. Na slovenskem trgu je prišlo do konjunktura, ki je nastala zaradi domače ekspanzije potrošnje in plač. Vse to pa je vplivalo na povečanje agregatnega povpraševanja, na večjo izkoriščenost prostih proizvodnih zmogljivosti in delovne sile, obenem pa tudi na večjo proizvodnjo ter povečan izvoz. Brezposelnost je bila tista edina spremenljivka, ki jo gospodarska rast ni uspela odpraviti. Slovenija se je nahajala v obdobju transformacijskega okrevanja, ki pa je trajalo vse do leta 1995.

Slika 1: Bruto domači proizvod na prebivalca v Sloveniji 1995 – 2004
(EU – 25 = 100)

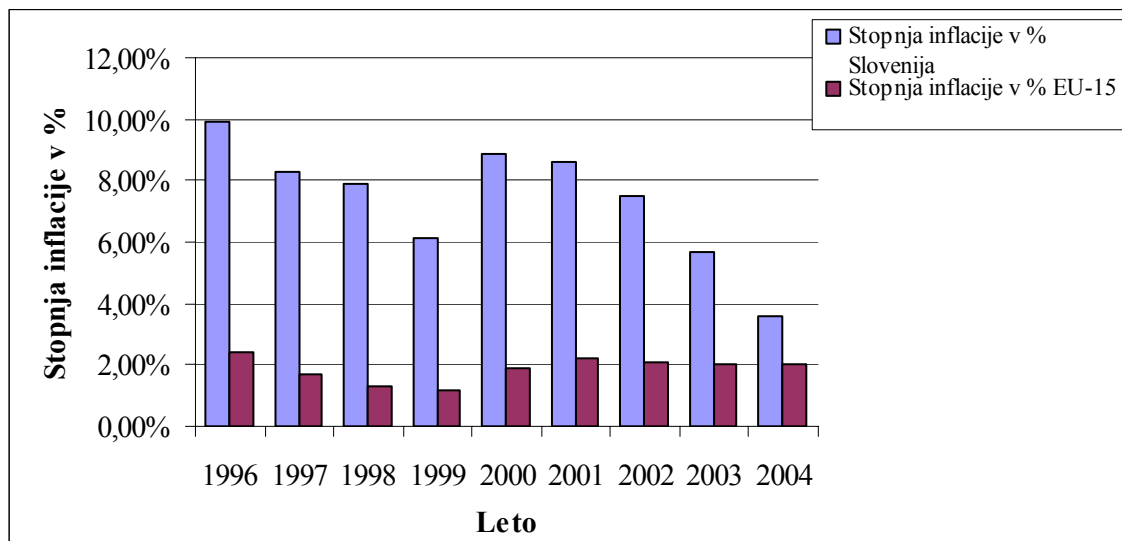
Opomba: EU – 25: Avstrija, Belgija, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Madžarska, Malta, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Velika Britanija

Vir: Eurostat 2005

Iz slike 1 je razvidno, kako je v Sloveniji navedeno transformacijsko okrevanje omogočilo, da se je uspešnost Slovenije, kazana skozi rast BDP, od 1995 začela povečevati. Za primerjavo so v grafu upoštevane vse članice EU-25 in se tako lahko na takšen način Slovenija primerja z vsemi državami EU in ne samo z novimi članicami.

Dejavnik, ki je najbolj vplival na rast BDP je bil razvoj zasebnih podjetij. Podjetniki so izkoristili sproščen uvoz in ustanovili največ podjetij na področju trgovine ter terciarnih dejavnosti. Z makroekonomskega vidika je bilo najbolj pomembno, da so bila zasebna podjetja tržno naravnana in so zagotavljala proizvodno fleksibilnost gospodarstva. Prispevala so k pozitivni realni rasti izvoza, k nastajanju novih delovnih mest ter k povečanju naložb. V letu 1995 pa sta prepočasna procesa sanacije in privatizacije, poleg drugih gospodarskih reform, vplivala na zastoj gospodarske rasti. Prišlo je do prehitre rasti plač glede na izkazano produktivnost dela, ki je skupaj z naraščajočimi domačimi stroški znižala konkurenčnost v industriji. Leta 1996 se je ekonomska politika močno trudila povrniti slovensko gospodarstvo na prvotno raven gospodarske rasti, zato so si prizadevali omejiti inflacijska pričakovanja in s tem ustvariti spodbudno podjetniško klimo oziroma vzdušje za prihodno investiranje, kljub dejstvu, da je inflacijska pričakovanja težko omejiti ali celo preprečiti, saj vemo, da obstajajo in da bodo nastopila v prihodnosti (Mikolič, 1997, str. 17).

Slika 2: Stopnja inflacije Republike Slovenije in EU – 15, 1996 – 2004

Opomba: EU – 15; Avstrija, Belgija, Danska, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Luksemburg, Nemčija, Nizozemska, Portugalska, Španija, Švedska, Velika Britanija

Vir: Statistični urad RS, Prva statistična objava, 2003

Zgornja slika prikazuje, kako se je stopnja inflacije v Sloveniji gibala glede na stopnjo inflacije razvitih držav EU-15 v enakem obdobju. Razvidno je, da je stopnja inflacije v državah EU-15 stabilna in da so odkloni in odstopanja majhni, kar predstavlja tudi cilj za

Slovenijo ter obenem deluje kot vodilo za uspešno protiinflacijsko politiko. Do leta 2002 je razvidno, da se inflacijska stopnja v Sloveniji ni dosti spremenila, po tem letu pa lahko opazimo, da se je začela hitro približevati tisti v EU-15.

5. POSAMEZNI DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI TER NJIHOV VPLIV NA GOSPODARSTVO IRSKE IN SLOVENIJE

Omenjene dejavnike gospodarske rasti bom sedaj poskušala aplicirati na izbrani državi, in sicer bom začela z Irsko in nadaljevala s Slovenijo. Po aplikaciji dejavnikov bom podala še medsebojno primerjavo. Namen je pokazati, kako majhna gospodarstva lahko pridejo do hitrega gospodarskega razvoja in vstopijo v krog najrazvitejših držav v EU. Seveda moramo upoštevati dejstvo, da gre verjetno za splet različnih učinkov in dogodkov, ki so prispevali k bolj ali manj veliki gospodarski rasti.

5.1. Delovna sila

5.1.1. Republika Irska

Irsko se lahko pohvali z visoko izobraženo, usposobljeno in mlado delovno silo, vendar pa temu ni bilo vedno tako. Še v 80.-tih letih, je bilo stanje na Irskem popolnoma drugačno. V tem času je Irsko veljala za državo s poceni in nizko usposobljeno delovno silo, saj so veliko prednost dajali kmetijstvu. Kmalu pa se je vse začelo spreminjati, saj je Irsko svoje potencialne investitorje hotela pridobiti na podlagi mlade in usposobljene delovne sile.

Univerze na Irskem močno sodelujejo z gospodarstvom. Največ oseb, ki se odločijo za univerzitetni študij, se vpiše na tehnične, naravoslovne in poslovne smeri. Veliko tehničnih fakultet je lociranih v neposredni bližini tehnoloških parkov ali pa so njihov sestavni del. Ker številne družbe, ki proizvajajo visokotehnološke izdelke, sodelujejo z irskimi univerzami in srednjimi šolami pri oblikovanju šolskega programa, so mladi ob koncu študija že usposobljeni za delo (Pavšič, 1999, str. 49).

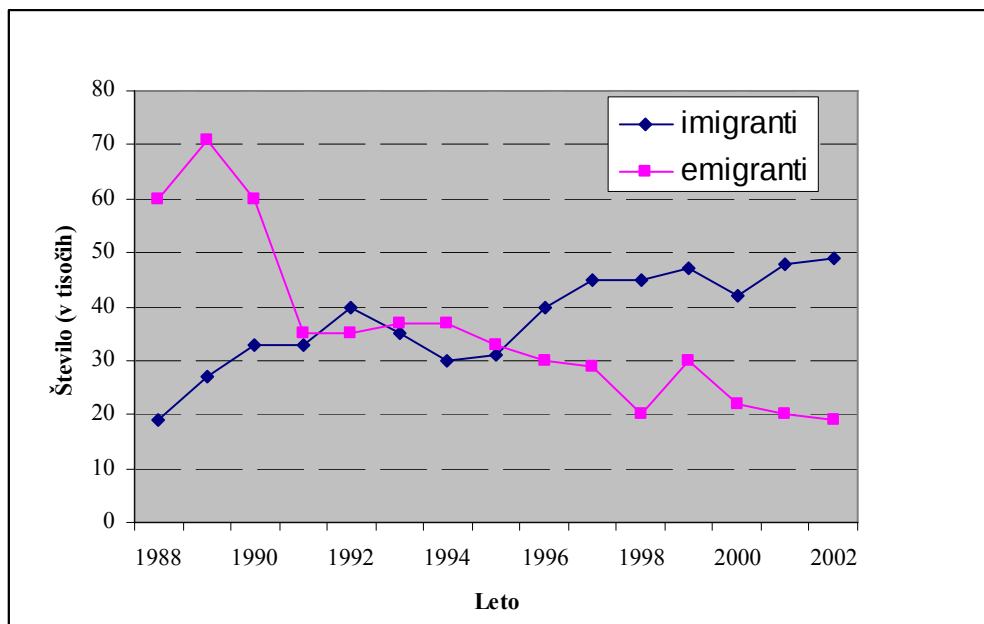
Kot smo omenili so se stvari za Irsko začele spreminjati z vstopom v EU. Pomembno je bilo provabiti tuje investitorje. Kmalu je Irsko spoznala, da je za mobilne investicijske projekte dokaj slaba konkurenca. Stroški delovne sile so se povišali, postala je bolj usposobljena, prav tako pa tudi rezultat reforme izobraževalnega sistema. Rezultati so pokazali, da so tuji investitorji gledali predvsem na motivacijski faktor delovne sile, kot tudi njeno kvaliteto. Ti dve značilnosti pa sta bili glavni prednosti Irske. Podatki kažejo, da je bila Irsko glede ocenjevanja, kako izobraževalni sistem zadovoljuje potrebe konkurenčnosti države, na drugem mestu, takoj za Finsko (IMD World Competitiveness Yearbook, 2002, str. 151-159).

Prebivalstvo Irske je mlajše od povprečja Evropske Unije, in sicer je povprečna starost na Irskem okoli 30 let, medtem ko je v preostali Evropi okoli 40 let. Iz tega sledi, da bo v prihodnosti razpoložljivost delovne sile na Irskem največja, saj je stopnja rasti prebivalstva v letu 1999 znašala kar 1,1 %, kar je nadpovprečno za razvito Evropo, to pa je bil verjetno eden od večjih razlogov za povečanje pritoka neposrednih tujih investicij (Ireland Vital Statistics, 2002, str. 67).

Poleg spremembe davčnega sistema, so odločilno vlogo odigrale naložbe v izobraževanje. Irska je vedno dajala veliko na izobraževanje, vendar ji to dosti ni pomagalo, saj so njeni najbolj izobraženi kadri po študiju zapuščali Irsko, sedaj pa je na tisoče učiteljev, zdravnikov in inženirjev odločeno ostati v svoji domovini. Tako je sprejela dodatne ukrepe in izboljšala raven visokega šolstva ter uvedla nove informacijske tehnologije. Veliko sredstev iz proračuna je začelo odtekati v izobraževanje, v veliko pomoč pa so bili evropski skladi, s katerimi je Irska ustanovila vrsto tehničnih šol. Ustanovili so tudi inkubatorje za novonastala podjetja, ki delujejo v okviru univerze v obdobju od treh do petih let, potem pa se osamosvojijo. Po osamosvojitvi podjetja ostanejo v tesni povezavi z raziskovalci in raznimi inštituti na univerzah in so tako vez med temeljnim in aplikativnim znanjem oziroma raziskovanjem.

Za ilustracijo izboljšane stanja in povečane privlačnosti Irske, prevsem z vidika visoko izobražene delovne sile, sem vstavila spodnji graf, ki prikazuje razliko med imigranti in emigranti. Graf prikazuje, da je bil še leta 1988 zelo velik razkorak med obema spremenljivkama in da se je ta razlika začela počasi zmanjševati do leta 1992. V obdobju 1992 – 1996 se je število emigrantov in imigrantov skoraj izenačilo in tako pripomoglo k stabilizaciji stanja. Od tega obdobja naprej pa se je začelo povečevati število imigrantov, kar je kazalo na privlačnost Irske za tuje kadre ter tudi za domače, saj se je izseljena domača delovna sila začela vračati nazaj. Sklep, ki ga lahko potegnemo iz grafa je ta, da je razlog za preobrat v razkoraku med emigranti in imigranti v razvitosti Irske.

Slika 3: Migracije irskega prebivalstva

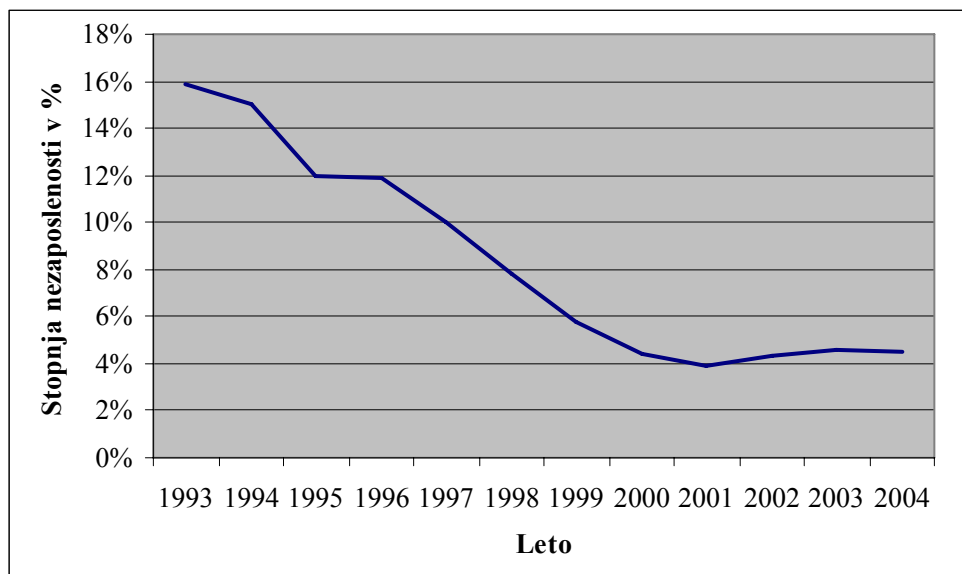
Vir: CSO; Population and migration estimates, 2003

Šolsko reformo je Irska sprejela leta 1967, ko je izobraževanje na srednjih šolah postalo brezplačno. Za domače študente in študente EU je brezplačno tudi dodiplomsko šolanje, podiplomski študij (magisterij in doktorat) pa zahteva določene šolnine. Prepričani so, da je izobraževanje edina zanesljiva naložba v prihodnost, kar so tudi dokazali, saj so bili še pred nekaj desetletji država, kjer je prevladovala kmetijska proizvodnja.

Velik problem na Irskem je predstavljala tudi brezposelnost, saj je po letu 1960 izgubila kar pol milijona delovnih mest v kmetijstvu in še na tisoče v tradicionalnih industrijskih dejavnostih, kot so tekstilna in čevlarska (Pavšič, 1999, str.49). Stopnja brezposelnosti je pred približno dvema desetletjema še presegala 20 % in je še leta 1996 znašala 11,9 % in je bila poleg Španije najvišja stopnja brezposelnosti v državah članicah. V zadnjih letih pa je ta stopnja močno upadla, in sicer kar na 4,4 % in tako več ne presega povprečne stopnje brezposelnosti v EU (Kennedy, 2001, str. 124).

Na naslednjem grafu je prikazano stanje brezposelnosti na Irskem. Razvidno je, da je imela krivulja v celotnem obdobju trend upadanja, prelomnica pa je bila leto 1996, in sicer je v tem letu stopnja brezposelnosti padla iz 12 % na 4 % v letu 2001. Rezultat je bila večja zaposlenost, ki se je približevala standardom EU.

Slika 4: Stopnja brezposelnosti na Irskem 1993-2004

Vir: Eurostat, 2005

Investicije in pomoči s strani skladov v človeške vire so na Irskem omogočile večjo usposobljenost in izobraženost delovne sile. Podprle so ustanavljanje ustanov za neobvezno izobraževanje in usposabljanje, v katerih so potekali posebni programi (program Industrija in storitve ter program Kmetijstvo in razvoj podeželja, s katerimi so mladi imeli še boljše možnosti za zaposlitev. Izobraževanje nezaposlenih je tako vplivalo na večje možnosti njihove zaposlitve, saj, kot so pokazale raziskave, je v enakem obdobju (to je v roku enega leta po preteku programa) 24 % mladih brez izobrazbe oziroma z zelo nizko stopnjo izobrazbe dobilo zaposlitev.

5.1.2. Republika Slovenija

Sodobna slika delovne sile v svetu kaže, da je velika večina delovne sile zaposlena v sekundarnih in terciarnih dejavnostih, tako kaže tudi SURS za Slovenijo. Vedno bolj pa pridobiva na pomenu kvartarni sektor.

V strukturi zaposlenih je najbolj izrazita industrija, saj je zaposlovala kar 44 % vseh zaposlenih v javnem sektorju, to je predvsem v državnih službah, ministrstvih ter lokalnih skupnostih. Relativno visoki deleži odpadejo še na trgovino, na socialno in zdravstveno varstvo ter na dejavnost izobraževanja.

V zadnjih 30 letih se je zaradi pomanjkljive moške delovne sile naglo začel povečevati delež žensk v shemi zaposlovanja predvsem na področju industrije, na široko pa so jim bila vrata odprta tudi v terciarnih dejavnostih. Slovenija je tako znana po visokem deležu zaposlenih žensk in tudi po zaposlovanju tujih delavcev, predvsem iz sosednjih republik bivše

Jugoslavije, vendar se je ta delež občutno znižal z osamosvojitvijo, saj je Slovenija z Zakonom o zaposlovanju tujcev dajala prednost domačim iskalcem zaposlitve, kar pomeni, da je zaposlovala tuje iskalce na tistih področjih, kjer interesa s strani domačih iskalcev ni bilo.

Tabela 2: Stopnja delovne aktivnosti v % za obdobje 1996 - 2004

<i>Leto</i>	<i>Slovenija</i>	<i>EU – 15</i>
1996	61,6	60,3
1997	62,6	60,7
1998	62,9	61,4
1999	62,2	62,4
2000	62,8	63,4
2001	63,8	64,1
2002	63,4	64,3
2003	62,6	64,4
2004	65,3	64,8

Opomba: EU – 15; Avstrija, Belgija, Danska, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Luksemburg, Nemčija, Nizozemska, Portugalska, Španija, Švedska, Velika Britanija

Vir: Statistični urad RS, Prva statistična objava, 2003

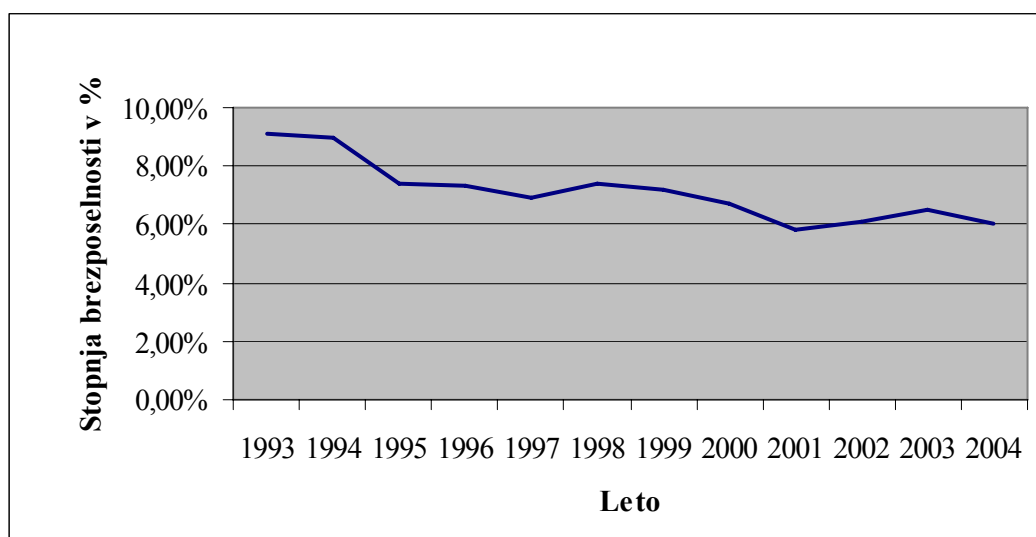
V Sloveniji so se začele kazati pozitivne spremembe, neposredno v povečanem trendu in želji po izobraževanju delovne sile. Del tega napredka bi lahko pripisali kontinuiranim poslovnim odnosom Slovenije z zahodnimi razvitimi državami, kar je vplivalo na dejstvo, da se je v Sloveniji začela ustvarjati takšna delovna sila, ki je po izobrazbi in usposobljenosti konkurenčna tisti v državah Zahodne Evrope. Veliko delavcev je v novem načinu izobraževanja delovne sile videlo svojo priložnost za nadaljni uspeh na delovnem področju, po drugi strani pa je konkurenčna delovna sila povečala uspešnost delovanja podjetij (glej tabelo 2).

Posebnost gibanja zaposlenih je tudi padec zaposlenosti v javnem sektorju ter naraščanje izven le-tega, in sicer predvsem v novonastalih podjetjih. Ob koncu 1992 je bilo v javnem sektorju le še 83,1 % delovno aktivnih prebivalcev (Poročilo za 1992, Republiški zavod za zaposlovanje). Po letu 1989 se je zaposlenost začela zmanjševati predvsem zaradi zmanjšane izvoza, izgube večinskega dela trga nekdanjih jugoslovanskih republik, padca v industrijski proizvodnji, stečajev podjetij, iztekov zaposlitve za določen čas, presežnih delavcev, pomanjkanja novih delovnih mest ter povečanega upokojevanja delavcev. Ti izstopi iz aktivnega prebivalstva so se izkazali kot zelo dragi v smislu neposrednega učinka na socialne izdatke, poleg tega pa je iz aktivnega prebivalstva izstopilo precej izkušene in produktivne delovne sile (denarno nadomestilo za primer brezposelnosti je znašalo 70 % mesečne plače, ki jo je zavarovanec prejemal tri mesece pred prenehanjem delovnega razmerja, v naslednjih mesecih pa je ta delež padel na 60 %). Zato so v obdobju 1989 - 1993

uvedli dve vrsti prestrukturiranja, in sicer prva vključuje splošno preusmeritev gospodarstva od industrijskih dejavnosti k storitvam, druga pa rast zaposlenosti v individualnem sektorju, to je samozaposlitev ter zaposlitev pri samozaposlenih. Preusmeritvi sta tako terjali tudi višjo kvalificiranost delavcev, kar je povzročilo potrebo po nadaljni izobrazbi delovne sile, obenem pa je prišlo do izostritve nadzora v slovenskem sistemu nadomestil za brezposelnost, saj so bila le ta slaba stimulacija za iskanje nove zaposlitve (OECD Gospodarski pregledi, Slovenija 1997, str. 128).

Na slovenskem trgu delovne sile so v tistem času prevladovali te oblike zaposlovanja, ki so se razmeram, kot je nihanje gospodarske aktivnosti, težko prilagajale ali pa se sploh niso. Večina zaposlitev je bila sklenjenih za poln delovni čas (99 %) in manj kot 1 % za skrajšan delovni čas. Vsekakor bo po vsej verjetnosti tudi Slovenija, tako kot ostale evropske države v zadnjih letih, začela razvijati prožnejše oblike zaposlovanja, kot npr. zaposlitve s skrajšanim delovnim časom, zaposlitve pri več delodajalcih, delo na domu ipd.

Slika 5: Brezposelnost Slovenije v % za obdobje 1993 - 2004

Vir: Eurostat, 2005

5.1.3. Primerjava

Tako Irska kot Slovenija sta pred nekaj desetletji imeli opravka s poceni, nizko usposobljeno in nekvalificirano delovno silo. Pri obeh so prevladovali sekundarne in terciarne dejavnosti. Na Irskem je bila tako najpomembnejša kmetijska dejavnost, saj je zaposlovala največ aktivnega prebivalstva, medtem ko je slovensko gospodarstvo v največji meri podpirala industrija. Industrija v Sloveniji je v tistem času zaposlovala 44 % vseh zaposlenih v družbenem sektorju.

Obe državi sta se zavedali pomena izobrazbe. Nadaljna izobrazba in usposobljenost delovne sile lahko privede katero koli gospodarstvo do večje produktivnosti in s tem večje gospodarske rasti in cilj obeh je bil prav ta, večja gospodarska rast. Za Irsko so se tako prve spremembe začele s pomočjo EU in njenih skladov. Tako je po hitrem postopku začela investirati v svojo mlado delovno silo, odpirati so se začele številne nove srednje šole in univerze. Velikega pomena in tudi ključno za prihodnost irske delovne sile je bila izobraževalna reforma, ki je pomenila brezplačen dodiplomski študij za domače študente in študente držav EU. Dodatna prednost irskega prebivalstva je bila tudi v njegovi podpovprečni starosti, saj je povprečna starost na irskem 30 let, medtem ko je povprečje v državah EU 40 let. To dejstvo je pritegnilo mnoge tuje investitorje. V 80.-tih letih je brezposelnost presegala 20 %, še v letu 1996 je znašala 11,9 %, v zadnjih letih 90.-tih let pa se je močno znižala, in sicer je v letu 1999 znašala le 5,8 %.

Slovenija je svojo zaposlitveno strukturo začela spremenjati v letih po osamosvojitvi, saj je z osamosvojitvo izgubila pretežen del jugoslovanskega trga. To je državo pahnilo v gospodarsko krizo, s tem pa se je seveda začela večati tudi brezposelnost. Industrija, ki je pred osamosvojitvijo za Slovenijo pomenila skoraj polovico zaposlitev v družbenem sektorju, je po tem dogodku doživela svoj zlom. Zaposlovala je prevsem nekvalificirano delovno silo, ki je bila manj fleksibilna. To je ob zlomu industrije vplivalo na večjo stopnjo bojazni delavcev pred brezposelnostjo. Na zmanjšanje aktivnega prebivalstva je imela vpliv tudi pokojninska zakonodaja, ki je omogočila predčasno upokojevanje in s tem izgubo delovne sile. Zaradi tega so se v državi začeli izobraževalni programi in programi za usposabljanje delavcev, ki so obstoječo delovno silo privedli od nekvalificirane do kvalificirane delavce in obenem zmanjšali brezposelnost. Pomembno je bilo vzpodbujenje izobraževanja predvsem presežne delovne sile.

Obe državi sta se v preteklih desetletjih srečevale z migracijo delovne sile. Irska je zaradi slabih gospodarskih pogojev svojo najboljšo delovno silo izgubljala bolj razvitim gospodarstvom, največ v ZDA, vendar se le-ta zaradi izboljšanih pogojev na irskem vrača nazaj v domovino oziroma sploh ne odide. V Sloveniji pa se je dogajalo ravno obratno, pritok tuje delovne sile je bil v času Jugoslavije znaten, leta 1992 pa je bil sprejet Zakon o zaposlovanju tujcev, ki je ta pritok občutno zmanjšal.

5.2. Kapital in investicije (NTI)

5.2.1. Republika Irska

Irska se je izkazala kot zelo dobra iztočnica za vsa tista ameriška podjetja, ki so želela vstopiti na trg Evropske Unije. Predstavljala je najbližje ležečo evropsko državo Severni Ameriki, ki je bila angleško govoreča. Za Severno Ameriko je pomenila novi trg, ki se je razprostiral na

območje z več kot 370 milijonov prebivalcev, za Irsko pa je to pomenilo nadaljno osamosvojitve od Velike Britanije oziroma zmanjšanje odvisnosti od le-te.

Kot najpomembnejše v gospodarski rasti Irske so se izkazale neposredne tuje investicije, ki so v državo začele pritekati predvsem iz ZDA, ko se je Irska odločila za večjo liberalizacijo trgovine. Poleg večje liberalizacije trgovine pa je Irska predstavila še svoje druge privlačnosti za tuje investitorje, kot je že omenjena mlada in visoko usposobljena delavna sila, obenem pa je med svoje prednosti uvrstila tudi nizke operativne stroške, predvsem pri nakupu in najemu prostorov, nižje telekomunikacijske stroške ter inflacijo, ki je nižja od povprečja EU. Tudi novonastala podjetja so bila lahko deležna novosti in ugodnosti. Tista nova podjetja, ki so izpolnjevala pogoje o odpiranju novih delovnih mest in ohranjanju določene stopnje zaposlenosti, so bila nagrajena z velikodušnimi spodbudami in neposrednimi dotacijami. Irski paket spodbud je eden od najradodarnějšíh v EU, vključuje pa kapitalske dotacije, posojila za nakup nepremičnin, subvencije pri plačilu najemnin, vlaganje v šolanje kardov, v raziskovanje in razvoj ter ponudbo posojil za nakup tehnologije.

Pomembno vlogo pri privabljanju neposrednih tujih investicij je bil tudi nizek davek na dobiček. Leta 1981 je Irska uvedla 10 % davek na dobiček v industrijski proizvodnji in storitvah, povprečje v EU pa je znašalo 35 %. Ta nizek davek na dobiček je pomenil veliko davčno spodbudo za mnoga evropska in neevropska podjetja. Od 1. januarja 2003 dalje znaša davčna stopnja za dobiček v vseh sektorjih, vključno s proizvodnjo in mednarodnimi storitvami, 12,5 % (Ireland Vital Statistics, 2003, str. 55), na reinvestirani del pa se davek sploh ne plačuje (Pavšič, 1999, str. 49). Učinek desetodstotnega davka na dobiček je bil neverjeten, saj samo na Irsko od 1117 podjetij odpade 465 ameriških in 40 % vseh ameriških investicij v Evropi.

Tu moram poudariti, da v Sloveniji davek na dobiček res statutarно znaša 25 %, vendar moramo hkrati upoštevati tudi številne davčne olajšave, ki to stopnjo lahko občutno zmanjšajo. Efektivna davčna stopnja v Sloveniji tako lahko znaša veliko manj kot statutarна, tudi okoli 14 %. Na Irskem se se desetodstotna davčna stopnja ne spreminja in je le-ta najvišja možna.

Tabela 3: Davek na dobiček za proizvodna in storitvena podjetja

<i>Država</i>	<i>Davek na dobiček v %</i>
Belgija	40,17 %
ZDA	29,50 %
Nemčija	38,90 %
Španija	35,26 %
Nizozemska	34,50 %
Francija	34,33 %
Velika Britanija	30 %
Slovenija	25 %
Irski	10 %

Vir: Ireland, IDA, Why Ireland; 2002

Nove investitorje so začeli privlačiti tudi pravni vidiki Irske glede tujih investitorjev, saj je Irska postala zelo odprta država, ki ni zahtevala dolgoročnih pravnih postopkov, temveč so leti postali enostavni, hitri in pregledni. Pri tem je odigrala zelo veliko vlogo tudi IDA Ireland (Industrijska razvojna agencija – Industrial Development Agency), ki se že 30 let ukvarja z industrijsko razvojno politiko in s tem močno spodbuja tuje naložbe na Irskem.

Tuje investicije so se tako integrirale v nacionalno gospodarstvo. Tuja in domača podjetja so že nekaj desetletij stimulirana s programi, ki delujejo kot spodbuda v okviru nacionalnega programa povezovanj, da med seboj sodelujejo (npr. tuje podjetje tako išče svoje dobavitelje med domačimi podjetji, namesto v uvozu) (Lukač, 1998, str. 33). Nenazadnje pa Irska privablja tuje investicije s svojo izvozno naravnostjo, seveda prevsem na trg EU, kot že omenjeno, največ s strani ZDA in Japonske.

5.2.2. Republika Slovenija

V Sloveniji, kot del nekdanje Jugoslavije, so bila tuja vlaganja zakonsko omogočena že od leta 1967, vendar so bila močno omejena. Šlo je zgolj za nelastniška vlaganja, pri katerih delež tujega investitorja do leta 1985 ni mogel biti večinski, šlo je le za obligacijsko razmerje, podjetje ni bilo pretvorjeno v skupno trgovsko družbo in tujec ni imel pravih lastninskih pravic, temveč le omejeno pravico upravljati in deliti dobiček (Tuji kapital na slovenskem, 1993, str. 23).

Z uveljavljanjem tržnih institucij ob koncu 80-tih let je bil v nekdanji Jugoslaviji sprejet tudi dokaj napreden in liberalen zakon o tujih vlaganjih. Osnovna načela tega zakona so bila: nacionalno obravnavanje tujca (kot domačina), velike garancije tujcu (lastninske pravice, transfer dobička), odprtost vseh sektorjev za vlaganja, tujec je lahko posredno postal tudi

lastnik nepremičnin in zemlje, liberalni postopek obravnavanja pogodb in precejšnje davčne olajšave (Tuji kapital na slovenskem, 1993, str. 23).

Slovenija je bila v 90-tih letih država v prehodu, prikazala je svojo odprtost ter makroekonomsko stabilizacijo, zato so vanjo začele pritekati neposredne tuje investicije. Stabilizacija katerega koli gospodarstva je najbolj prikazana z zniževanjem inflacije, to se je dogajalo tudi v Sloveniji, se pravi, inflacija je padala, investicije v državo pa so naraščale.

Tabela 4: Gibanje inflacije in neposrednih tujih investicij v Sloveniji v obdobju 1994 – 2003

<i>Leto</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>
Inflacija v %	19,5	9,0	9,0	8,8	7,9	6,1	8,9	8,6	7,5	5,7
NTI v mio EUR	1.080,8	1.376,0	1.611,6	1.999,8	2.369,5	2.675,0	3.109,8	2.952,4	3.967,9	5.069,7

Vir: Banka Slovenije 2005

Omenjena politika stabilizacije, liberalizacije in številnih reform privede do ukrepov, ki omogočijo preusmeritev in liberalizacijo trgovine, omejevanje inflacije in povečevanje vloge zasebnega sektorja v slovenskem gospodarstvu. Pomembne značilnosti Slovenije, ki lahko pritegnejo tuje investitorje, ležijo predvsem v njeni središčni legi v Evropi z dobro infrastrukturo, ki povezuje vse njene sosede ter ostale evropske države. Poleg makroekonomske stabilnosti se Slovenija lahko pohvali z dobro izobraženo delovno silo ter hitrim prilagajanjem novim tehnologijam, saj država nameni do 1,7 % BDP za raziskave in razvoj (Slovenija, Promoviranje tujih naposrednih naložb, 1998).

Kljub vsem pozitivnim spremembam, ki so Slovenijo spremenjale v 90.- tih letih, je iz raziskave švicarskega Inštituta za razvoj managementa (IMD) razvidno, da je Slovenija glede svetovne konkurenčnosti z lanskega 45. mesta zdrsnila na 52. mesto, od novih članic Evropske unije pa je od nje slabša le Poljska (57. mesto). Podobno kot lani je tudi tokrat Slovenija "pogrnila" na področjih realne davčne obremenitve, delovanja nadzornih svetov, zaprtosti podjetniške kulture, investicijskih spodbud, ustanavljanja in poslovanja podjetij ter poslovne zakonodaje. Tudi ostala evropska gospodarstva so nekoliko razočarala. Luksemburg se je po raziskavi IMD letos uvrstil na 10. mesto najbolj konkurenčnih držav, Irska na 12., sledijo pa Nizozemska, Švedska in Norveška. Velika Britanija je tako kot lani 22. na lestvici, Nemčija pa je letos zdrsnila na 23. mesto. Med novimi članicami EU se je najvišje, na 26. mesto, uvrstila Estonija, Češka se je z lanskega 43. mesta letos uvrstila na 36. mesto, Madžarska se je povzpela za pet mest na 37. mesto, Slovaška pa je tako kot lani 40. najbolj

konkurenčna država na svetu. IMD v tokratnem poročilu primerja tudi vpliv različnih davčnih sistemov na konkurenčnost. Kljub temu, da nekateri menijo, da nizke stopnje obdavčitev pozitivno vplivajo na konkurenčnost, IMD ugotavlja, da je vpliv malenkosten, saj je bila konkurenčnost Luksemburga, Danske, Finske, Norveške, Švedske in Belgije dobra kljub visokim davkom (Mladina, 12.5.2005).

Res je, da je Slovenija po osamosvojitvi postala bolj odprta do tujih investorjev, vseeno pa pritok NTI v Slovenijo ni pokrival samih pričakovanj države. Investitorje je še vedno omejevalo nestabilno politično dogajanje v sosednjih državah, zato v prvih letih osamosvojitve NTI niso bile zadovoljive. Po podatkih Registra podjetij se je število podjetij z udeležbo tujega kapitala izrazito povečala, in sicer s 547 podjetij konec leta 1990 na 4007 podjetij konec leta 1995, vendar je bilo veliko teh podjetij nedelujočih. Po podatkih Banke Slovenije se je število delujočih podjetij z NTI povečalo s 1100 leta 1993 na 1348 konec leta 1995. Hkrati z liberalizacijo pravnih okvirov za NTI pa Slovenija ni sprejela nobenih dodatnih ekonomskih ukrepov, ki bi jo napravili bolj privlačno za tuje investitorje. Prav nasprotno, privatizacija je potrdila, da je bil poudarek bolj na zaščiti nacionalnih interesov kot na aktivni vlogi tujih investorjev. Obenem pa je Banka Slovenije posegla v pritoke tujih naložb, kar je še dodatno povišalo stroške transakcij za tuje investitorje (OECD Gospodarski pregledi, Slovenija 1997). Slovenska zakonodaja je torej tista, ki spremlja tujega investitorja od začetnega zanimanja pa vse do končne izvedbe investicijskega postopka, kar seveda negativno vpliva na prihodno investiranje v slovensko gospodarstvo.

Do konca leta 1995 so bili glavni investitorji v Sloveniji: Avstrija (27 %) skupne vrednosti NTI), Hrvaška (25 %), Nemčija (15 %), Francija (10 %) in Italija (6 %). Ameriške multinacionalke imajo v Sloveniji, za razliko od Irske, le minimalno vlogo. Tuje investicije so bile usmerjene predvsem v predelovalno industrijo, proizvodnjo elektrike, finančne, tehnične in poslovne storitve in v trgovino. Znotraj predelovalne industrije so NTI prevladoval v proizvodnji prometnih sredstev, električnih strojev in aparatov, papirja in papirnih proizvodov, predelavi tobaka in tudi v kemični industriji. V sektorju storitev pa so se NTI kazale predvsem v bančništvu, raziskavah in razvoju ter v trgovinskih storitvah.

Neposredne tuje investicije so imele na slovensko gospodarsko rast zelo majhen učinek. Bruto domači proizvod je v zadnjih dveh kvartalih leta 1993 začel naraščati, kljub temu, da je bil delež NTI v takratnem BDP skorajda nespremenjen. NTI so v naslednjih letih nekoliko naraščale, vendar tega ni bilo začuti v rasti BDP-ja. V letu 1997 pa so NTI izrazito narasle in so tako s svojo rastjo vplivale tudi na rast BDP, ki je v tem letu znašala 4,6 % (v letu 1996 pa 3,5 %). Iz tega bi lahko sklepali, da je pomen neposrednih tujih investicij v slovenskem gospodarstvu majhen, vendar pa moramo upoštevati dejstvo, da so pozitivno vplivale na podjetja s tujim kapitalom, saj so v 90-tih letih močno narasla in postala zelo pomembna kategorija v slovenskem gospodarstvu.

Vpliv neposrednih tujih investicij je bil zelo dobro prikazan v študiji avtorjev Damijana, Majcna, Rojca in Knella iz leta 2001, ki se je nanašala na osem držav v tranziciji, med njimi tudi na Slovenijo, v obdobju od 1994 do 1998. Namen študije je bilo ugotoviti pomembnost NTI in tehnoloških presežkov na povečanje gospodarske rasti v tranzicijskih državah. Glavna vprašanja, na katera so skušali odgovoriti so bila; ali NTI resnično predstavljajo ključni pritek novega znanja (tehnologije) v tovrstne države? Ali NTI generirajo eksternalije za domača podjetja? Ali je presežni pritek znanja zaradi NTI odvisen od zmožnosti absorpcije in akumulacije tega znanja v domačih podjetjih? Na podlagi svojih ugotovitev, avtorji zaključujejo, da so NTI najbolj pomembno sredstvo za pritek novega znanja v gospodarstvo. Za večino držav, ki so bile vključene v študijo, je bila bolj kot pritek tehnologije pomembna menjava. Menjava izven panoge, kot primer alternativnega vira in eksternalije za večji pritek NTI, se je v Sloveniji kot tudi v drugih podobnih državah izkazala za boljši vir pritoka presežkov v domača podjetja kot na primer tehnologija. Korelacija v pretoku znanja med tujimi in domačimi podjetji znotraj panoge pa je komaj znatna ali celo negativna, kot je to bilo v Sloveniji (Damijan, Majcen, Rojec, Knell, 2003, str. 21).

Isti avtorji v kasnejši študiji iz leta 2003, v kateri proučujejo posledice horizontalnih in vertikalnih presežkov, kjer horizontalni presežki nastopijo, ko si domača in multinacionalna podjetja konkurirajo, vertikalni presežki pa med integracijo obeh vrst podjetij. Enako kot prej, avtorji poudarjajo pomen NTI na produktivnost v domačih podjetjih gospodarstva v tranziciji, zaključujejo pa z dejstvom, da so vertikalni presežki NTI pomembnejši od horizontalnih na podlagi empirične študije, ki je zajemala deset držav v tranziciji v obdobju od 1995 do 1999 (Damijan, Knell, Majcen, Rojec, 2003, str. 18-19).

5.2.3. Primerjava

Irska in Slovenija sta prve NTI privabile zaradi svojih ugodnih leg v Evropi. Irska je namreč najbližja evropska država Severni Ameriki, kar je zelo dobra iztočnica za pridobivanje dodatnega kapitala iz ZDA. Za ZDA je Irska pomenila vez v poslovanju med ZDA in ostalo Evropo. Poslovanje z ZDA pa je za Irsko pomenilo manjšo odvisnost od Velike Britanije. Slovenija ima središčno lego v Evropi, z dobro infrastrukturo in za mnogo katerega tujega investitorja je predstavljala, tako kot Irska, vez z drugimi evropskimi državami. V Sloveniji so za razliko od Irske v večji meri pritekale NTI iz Avstrije, Hrvaške, Nemčije in Francije, v veliko manjšem obsegu pa iz ZDA, ki pa so za Irsko pomenile glavnega tujega investitorja.

Irska je NTI privlačila predvsem zaradi usposobljene in mlade delovne sile, nizke inflacije in nizkih operativnih stroškov. Uvedla je mnogo državnih programov, ki so spodbujali nastajanje novih podjetij in njihovo modsebojno sodelovanje. Sem spadajo spodbude kot: posojila za nakup nepremičnin, subvencije pri plačilu najemnin ipd. Pomembno vlogo je odigral tudi izjemno nizek davek na dobiček, kot dodatna spodbuda za mlada podjetja, ki je na irskem znašal le 10 %, medtem ko je povprečje za EU 35 %, v Sloveniji ta davek znaša 25

%. Tudi pravni vidiki so se spremenili. Irska ni več zaprta država, ni več dolgoročnih pravnih postopkov, ampak je administracija postala hitrejša, enostavnejša in preglednejša.

V Sloveniji so bila tuja vlaganja dolgo časa močno omejena, šele v 80-tih letih so sprejeli nov Zakon o tujih vlaganjih, ki je to omejenost nekoliko omilil. Po osamosvojitvi je Slovenija postala bolj odprta in stabilna država s trendom nižanja inflacije, ki je omogočila pritok NTI. Velikost NTI v nekaj letih po osamosvojitvi ni bila takšna kot so upali. NTI so bile nižje kot pričakovano, to pa predvsem zaradi nestabilnega političnega stanja v sosednjih državah. Krivdo za nižji pritok NTI lahko usmerimo tudi na proces privatizacije, hkrati pa se je v tistem času začela Banka Slovenije vmešavati v pritoke tujih naložb, rezultat so bili višji transakcijski stroški, ki so zmanjšali interes potencialnih vlagateljev.

Tako lahko rečemo, da NTI za slovensko gospodarstvo niso bile tako velikega pomena kot za irsko gospodarstvo, saj je bil njihov obseg občutno manjši. Če bi bil obseg NTI v Sloveniji večji, bi to po vsej verjetnosti sprožilo ustanovitev večjega števila novih podjetij, povečala bi se uspešnost poslovanja teh podjetij s tujim kapitalom, kar bi dvignilo bruto domači proizvod države in s tem njeno gospodarsko rast.

5.3. Učinkovitost in izkoriščenost proizvodnih zmogljivosti

5.3.1. Republika Irska

Kot smo že omenili, je bila Irska predvsem kmetijska država, vendar so se tudi v tem sektorju začele pojavljati težave. Prevelika odvisnost od živinoreje, staranje delovne sile ter splošna neučinkovitost v tem sektorju je tako povzročila velik odliv delovne sile. Takšen odliv delovne sile pa ni bil prepoznaven samo v kmetijstvu, ampak tudi v drugih ruralnih območjih, prevsem v gozdarstvu, turizmu ter ribištvu.

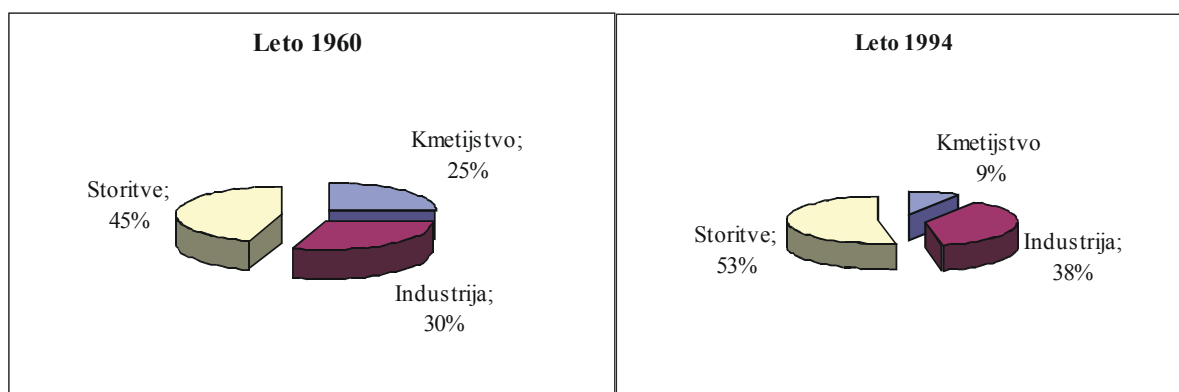
Tudi v proizvodnji so bile težave, saj je bila rast razvidna le v nekaterih sektorjih, kot npr. v sektorju elektronike in programske opreme. Obstajal je velik razmik med pomembnim, dobičkonosnim in produktivnim sektorjem, ki je bil v lasti tujih lastnikov, ter med relativno neučinkovitim, nekonkurenčnim ter neproduktivnim sektorjem, ki je bil v večini v domači lasti. Domači sektor je trpel zaradi nizke produktivnosti, slabega upravljanja in trženja ter slabih proizvodov nasploh. Vse te značilnosti pa so se odražale tudi v sektorju storitev, kjer je, tako kot v proizvodnji, rast padala. Čas je bil za popolno spremembo in s tem bolj podjeten in konkurenčen domači sektor.

Tu je nastopila pomoč s strani EU. Okvir pomoči Skupnosti (ang. Community support Framework oziroma CSF) je bil razdeljen na dve obdobji. V prvem obdobju (1989-1993) so se skoncentrirali predvsem na težave v kmetijstvu, ribištvu, gozdarstvu, turizmu, razvoju podeželja, industriji in storitvah, proriteti sta bili tudi razvoj obrobni območij ter človeškega

kapitala. V drugem obdobju (1994-1999) pa so se zavzemali predvsem za okrepitev produktivnosti, investiranje v infrastrukturo, razvoj sposobnosti in veščin ter vpeljavo pobud za potencialni lokalni razvoj. Vsota celotne intervencije EU je znašala 10,3 mrd ECU.

Cilja v industrijski panogi sta bila ustvarjanje zaposlovanja ter gospodarska rast. To so dosegali z naraščajočo dodano vrednostjo naposredno v industrijskem sektorju ter posredno v drugih sektorjih s pomočjo razvoja naravnih virov. Večji obseg ukrepov je bil deležen sektor storitev, saj so bili mnenja, da se na tem področju skriva največji potencial za nove zaposlitve. Majhna in srednje velika podjetja (zajemajo več kot 90 % vseh podjetij na Irskem) so prejemale sredstva iz programa »Irska domača industrija« ter s strani EU. Ukrepi so bili usmerjeni v izboljšanje konkurenčnosti ter produktivnosti teh podjetij, še posebej tistih v domačem sektorju.

Slika 6: BDP v % po dejavnosti za leto 1960 in leto 1994

Vir: Forfás Publications 1999

Programi za izboljšanje turizma so postopoma usmerili stran od kmetijstva. Poudarek je bil predvsem na podaljšanju turistične sezone, usposabljanju, razvoju proizvodov in na trženju. V kmetijstvu pa so si predvsem prizadevali izboljšati trženje in kakovost kmetijskih proizvodov v skladu s trženjskimi zahtevami in potrebami, z razmahom, preusmeritvijo in s povečanjem učinkovitosti in konkurenčnosti kmetijske proizvodnje. Ukrepi so obsegali v največji meri spodbude kmetom za naravno kmetovanje oziroma okolju prijazno obdelovanje, pomembne pa so bile tudi kompenzacije kmetom na manj ugodnih obdelovalnih območjih. Programi za razvoj podeželja, prevsem v kmetijstvu in gozdarstvu, so bili diverzifikacija proizvodnje, promocije in raziskave prehranske industrije, usposabljanje sektorjev kot kmetijstvo in ribištvo, razvoj cest in infrastrukture na teh sektorjih.

Pomoč in podpora s strani EU sta bila zelo pomembna faktorja za napredek v makroekonomski podobi irskega gospodarstva v 90.-tih letih. Investicije v okviru industrijskega operativnega programa so prispevalek razvoju proizvodnje in sektorja mednarodnih storitev. Industrijska proizvodnja se je povečala za skoraj 7 % letno v prvem

obdobju, podobno rast pa sta dosegla tudi gradbeni in proizvodni sektor. Takšno povečanje proizvodnega outputa je povzročilo zmanjšanje vrzeli v proizvodnem sektorju med Irsko in preostalo Evropo, kar je seveda ustvarilo nova delovna mesta, zasluge pa je potrebno pripisati predvsem tehnološkim tujelastniškim podjetjem.

Tabela 5: Povečanje industrijske proizvodnje v obdobju 1996 – 2003 (glede na prejšnje leto)

<i>Leto</i>	<i>Indeks</i>	<i>Letna sprememba v %</i>
1996	108,0	8,8
1997	126,9	17,5
1998	152,2	19,9
1999	174,6	14,7
2000	201,5	15,4
2001	221,4	9,9
2002	238,9	7,9
2003	254,6	6,6

Vir: CSO, Releases and Publications, 2005

Kot že omenjeno je imel veliko vlogo v irskem gospodarstvu tudi turizem. S svojimi ukrepi so delež turizma v bruto družbenem prihodku povečali iz 5,8 % v letu 1989 na 7 % v letu 1993. Rast je bila največja v sezonskih mesecih, kar je pomenilo zmanjšanje odvisnosti turizma od kmetijstva. Za razvoj industrije in turizma je zelo pomembna infrastruktura. S pomočjo skladov EU so modernizirali infrastrukturo letališč, številnih železniških prog, izboljšali so naprave v pristaniščih, terminale za trajekte in s tem omogočili številna nova delovna mesta (v letu 2003 so ustvarili okoli 14 000 dodatnih delovnih mest ter vplivali na rast BNP-ja za 1 %).

Večina ukrepov v razvoju nerazvitih podeželskih območij ter v kmetijstvu je bilo uspešnih, najbolj v pospeševanju kmetijstva v okviru reform skupne kmetijske politike ter v pospeševanju modernizacije, tu pa gre v največji meri za infrastrukturo in strukturne spremembe ribiškega sektorja (120 000 kmetov na manj ugodnih območjih je prejelo letno plačilo v obliki kompenzacij v višini 462,4 mio ECU, kar je približno 40 % vseh prihodkov kmetov). Tudi v gozdarstvu je bilo uvedena cela vrsta ukrepov. Povečali so stopnjo pogozditev, ponudili so pomoč za sečnjo dreves, ki je omogočila povečanje kapacitet za sečnjo, s tem je razvoj v sektorju obdelave lesa omogočil trg za ta material.

5.3.2. Republika Slovenija

Osamosvojitve Slovenije je za seboj privlekla obdobje recesije, ki jo je bilo najbolj čutiti v industriji, ki je bila najpomembnejša slovenska gospodarska dejavnost. Največji upad rasti je

bil znaten v predelovalni industriji. Do teh težav je prišlo predvsem zaradi izgube nekdanjega notranjega trga, hkrati pa se je začel zahteven in dolgotrajen proces prestrukturiranja, ki je imel hude stranske učinke (npr. povečanje brezposelnosti, propad številnih podjetij). Industrijska proizvodnja je v obdobju 1990 – 1992 v primerjavi s predhodnim letom upadala za več kot 10 % na leto, proti koncu 1992 pa se je upadanje počasi umirilo.

V prehodnem obdobju se je industrija spopadla še z drugimi neugodnimi dejavniki, kot na primer, s slabo likvidnostjo podjetij, visokimi obrestnimi merami, previsokimi plačami glede na doseženo produktivnost ipd. V 1. polovici 1996 je industrijska proizvodnja ponovno upadla, številne nakopičene težave celotne industrije in mnogih podjetij pa so še vedno čakale na ustrezne sistemske rešitve, predvsem na probleme, ki so ostali nerešeni še iz prejšnjega sistema. Te težavne razmere pa so se odražale tudi v majhnem dotoku tujega kapitala v slovensko industrijo, saj je pri večini tedanjih naložb šlo bolj za menjavanje lastništva obstoječih zmogljivosti in le v manjši meri za uvajanje novih tehnologij in proizvodnih programov. Večji priliv tujega kapitala so ovirale omejitve kot prepočasno lastninjenje podjetij, relativno visoka cena delovne sile in omejitve pri lastništvu nepremičnin za tujce. Za ilustracijo omejitev, ki jih doživljajo tuji investitorji v poizkusih ustanavljanja podjetij v Sloveniji kaže podatek, da proces ustanovitve podjetij v Sloveniji traja v povprečju 30 dni, na Irskem pa okoli 8 dni. Do konca leta 1996 je bilo v Sloveniji investirano okoli 2,1 mrd USD tujega kapitala, v industriji skoraj izključno v avtomobilsko, papirno, kemično, elektrotehnično in tobačno industrijo (Slovenija, Priročnik o značilnostih in delovanju države, 1998). Na podlagi tujih vlaganj v tem času, lahko opazimo, da so tuji investitorji vlagali samo v panoge, ki so bile že prej uspešne in ki so jih dobro poznali ter z njimi v glavnem že prej sodelovali.

Kmetijstvo ima v Sloveniji simbolični družbeni pomen zaradi zagotavljanja oskrbe prebivalstva z osnovnimi živili in ohranjanja poselitve podeželja, vendar se kljub temu počasi opušča zaradi procesa urbanizacije. Leta 1991 je bilo kar 64,4 % vseh kmetij v območju s težjimi pridelovalnimi razmerami (hribovske kmetije na strmih pobočjih), ki v zaostrenih razmerah tržne konkurence niso sposobne preživeti brez pomoči države niti kot proizvajalke zdrave hrane niti kot vzdrževalke urejene kulturne pokrajine. Zato so istega leta ustanovili Kmetijsko svetovalno družbo, ki je delovala v okviru Uprave RS za pospeševanje kmetijstva. Njena naloga je bila izobraževanje in usposabljanje odraslih ter svetovanje na področju kmetijstva. Poleg tega ima kmetijstvo v Sloveniji določen regulacijski pomen, in sicer omogoča dokaj enakomerno poseljenost Slovenije, z namenom, da ne pride do naglega preseljevanja v velika mesta, kot se je to zgodilo v nekaterih državah (npr. Makedonija).

V obdobju 2000–2003 se je kmetijska proizvodnja v tekočih cenah do leta 2002 povečevala, v letu 2003 pa se je v primerjavi z letom 2002 znižala za 9,8 odstotka, in sicer je bil glavni razlog za nižjo proizvodnjo količinsko precej manjši pridelek. Prav tako se znižuje delež dodane vrednosti kmetijstva v bruto domačem proizvodu. V letu 2000 je znašal 2,1 % BDP, v

letu 2001 se je znižal za 0,3 odstotne točke, v letu 2003 pa je bil delež dodane vrednosti kmetijstva le še 1,6 % BDP.

Poleg neposrednega kmetovanja na podeželju, je bila do leta 1996 zelo razvita lesna industrija. Slovenija ima namreč 54,2 % pokritost z gozdovi, medtem ko ima Irska le 2 % pokritost. Izkoriščanje tega naravnega bogastva je bilo v Sloveniji vseskozi zelo uspešno, tudi v času tranzicije, kar je kazalo dejstvo, da je lesna industrija vse do leta 1996 obdržala vse zaposlene in do tega leta ostala na četrtem mestu po številu zaposlenih. Izguba jugoslovanskega trga je tudi to panogo močno prizadela, kar naenkrat pa se je znašla na zelo zahtevnem svetovnem trgu. Prestrukturiranje in prilagoditev so uspešno izvedla le nekatera podjetja.

V majhnem gospodarstvu je vsaka panoga pomembna in daje določen prispevek BDP. Tako je bilo tudi rudarstvo v Sloveniji pomembno iz dveh razlogov. Prvi je, da je Slovenija slovela po izredno dobri organizaciji rudarstva in tako pripomogla pri oskrbi s premogom celotne bivše Jugoslavije, saj drugih večjih najdbišč rude, razen premoga v Sloveniji, ni bilo. Drugi razlog pa je ta, da se je takrat začela sanacija velikih rudarskih področij (Zasavje, Idrija, Žiri), v katero je bilo namenjenih veliko sredstev. Oskrba s plinom, vodo in električno energijo je potrebo po rudarstvu zmanjšala.

Iz zgoraj navedenih primerov je razvidno, kateri problemi so se pojavljali. Do gospodarskega preobrata je prišlo v letu 1993, saj so v prejšnjih letih gospodarske zmogljivosti dosegale najnižjo raven produktivnosti v najpomembnejših panogah v Sloveniji. V veliko pomoč so bile proste proizvodne zmogljivosti, ob ustreznem tujem in domačem povpraševanju in bile s tem zaslužne za pozitivno gospodarsko rast. Sem lahko štejemo predvsem dejavnosti kot pridobivanje nekovinskih rudnin, elektroindustrijo, kovinsko industrijo, lesnopredelovalno industrijo, tekstilno industrijo, predelavo kemičnih izdelkov in papirno industrijo. Te dejavnosti so predstavljale večino slovenskega izvoza in prav povečan izvoz blaga v letu 1994 je povzročil hitro gospodarsko rast, predvsem na podlagi večje produktivnosti dela in boljše izrabe proizvodnih zmogljivosti. Izkoriščenost zmogljivosti pa je bila manjša v dugih panogah kot npr. v proizvodnji naftnih derivatov, barvasti metalurgiji, pridobivanju premoga ipd.

V letu 1995 se je učinkovitost in izkoriščenost v vseh industrijskih panogah povečala, kar lahko pripisujemo pozitivnim rezultatom prestrukturiranja in sanacije, vendar pa le-to povečanje v izkoriščenosti in učinkovitosti ni bilo zadostno za nadaljni trend naraščanja gospodarske rasti, kot v predhodnem letu. (Tajnikar, 1996a, str. 153-174)

Struktura slovenskega gospodarstva se je do leta 2000 že močno prilagodila globalnim gospodarskim trendom. Strukturne spremembe so v največji meri nastale med osnovnimi gospodarskimi dejavnostmi. Tako je v letu 1999 kmetijstvo ustvarilo 3,2 % dodane vrednosti BDP, kar je bilo za 2,7 odstotni točki manj kot leta 1992, industrija 32,2 % oziroma 4,4

odstotne točke manj, gradbeništvo 3,2 % oziroma 1,1 odstotne točke manj. Medtem ko so storitve ustvarile 60,3 % oziroma 5,3 % dodane vrednosti BDP (Državni razvojni program, 2001, str. 59).

**Tabela 6: Struktura slovenskega gospodarstva v obdobju 1992 – 2000 v %
dodane vrednosti v BDP**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo (A+B)	5,9	5,2	4,6	4,6	4,5	4,3	4,2	3,7	3,3
Industrija in gradbeništvo (C+D+E+F)	40,9	38,8	40,2	38,7	38,5	38,2	38,5	38,3	38,3
- industrija (C+D+E)	36,6	34,1	35,4	33,5	32,8	32,5	32,8	32,0	32,1
- gradbeništvo (F)	4,3	4,8	4,8	5,1	5,7	5,7	5,7	6,3	6,2
Storitve (G...O)	55,0	58,0	57,3	59,0	59,5	59,8	59,7	60,3	60,2

Vir: Državni razvojni program 2001

5.3.3. Primerjava

Irska je bila večinoma kmetijska država, kjer je bila delovna sila stara in neproduktivna. To je povzročalo težave in neučinkovitost sektorja. Zaradi teh razlogov se je srečevala z odlivom delovne sile, ne samo v kmetijskem sektorju, ampak tudi v gozdarstvu, turizmu in ribištvu. Slabo upravljanje in trženje svojih proizvodov je privedlo do padca rasti v proizvodnji in storitvah.

Irska je prejela ogromno denarne pomoči s strani EU za modernizacijo in avtomatizacijo industrije. Sprva so se skoncentrirali na posodobitev vseh sektorjev v industriji, kasneje pa še na izboljšanje infrastrukture, produktivnosti ter nadaljne usposabljanje delovne sile. Najbolj so se omejili na sektor storitev, saj so bili mnenja, da se v njem skriva največji potencial za nove zaposlitve. Izpostavili so tudi turizem ter povezovanje turizma s kmetijstvom in kmetijskimi proizvodi. Zato so bile največje spodbude s strani EU namenjene kmetom in razvoju podeželja ter diverzifikaciji proizvodnje predvsem v prehrabeni industriji. Pomoč in podpora s strani EU sta bila najpomembnejša faktorja za občuten napredek v irski industriji in industrijski proizvodnji, saj se je le-ta v prvih letih 90-tih povečala za skoraj 7 % letno, podobno rast pa so imeli tudi v gradbeništvu in proizvodnem sektorju.

V Sloveniji je bila najpomembnejša gospodarska dejavnost industrija. V obdobju po osamosvojitvi je prišlo do recesije, največji upad pa je čutila slovenska predelovalna industrija, predvsem zaradi izgube jugoslovanskega trga. V veliko pomoč so bile proizvodne zmogljivosti, ki so ob ustreznem tujem in domačem povpraševanju omogočile pozitivno gospodarsko rast z izvozom le-teh. To je pomenilo boljšo izrabo in učinkovitost proizvodnih

zmogljivosti. Pozitivno na gospodarsko rast pa je vplival tudi proces prestrukturiranja in sanacije, vendar pa ta gospodarska rast ni bila tolikšna kot so pričakovali.

Razlika med Irsko in Slovenijo in med njunimi razlikami v izkoriščenosti svojih proizvodnih zmogljivostih je predvsem v denarni pomoči EU, ki jo je bila v tem primeru deležna Irska. S to pomočjo je lahko razvila svojo industrijo, se osredotočila na turizem in kmetijstvo, pomembna je bila diverzifikacija proizvodov, katere si Slovenija v tistem času ni uspela privoščiti, razvila in usposobila je svoj kader. Slovenija si je vse te stvari prizadevala, kljub temu je bila gospodarska rast manjša od pričakovane. Izgubila je velik del jugoslovanskega trga, ki ga je želela nadomestiti z izvozom v druge države, vendar so bili proizvodi za nov trg premalo konkurenčni. Konkurenčnost bi lahko povečala z diverzifikacijo proizvodov, za to pa ni imela dovolj denarnih sredstev, saj v tistem času ni prejela pomoči in podpore EU v tolikšni meri kot Irska. Tudi neposredne tuje investicije, ki so prihajale v Slovenijo, niso imele večjega vpliva na razvoj in diverzifikacijo proizvodov, saj so bile, kot že omenjeno namenjene predvsem v predelovalno industrijo, proizvodnjo elektrike, v razvoj storitev in v trgovino.

5.4. Tehnološki napredek

5.4.1. Republika Irska

Sektor raziskav in razvoja je na Irskem je močno prepleten med univerzami, malimi in velikimi podjetji in državnimi inštituti, ki sofinancirajo določene projekte. V omenjenem obdobju so razvoji potekali na štirih glavnih področjih, in sicer na področju podjetništva in razvoja podjetij, na področju znanosti, tehnološke raziskave, administracije in tehnologije. Leta 1999 je potekala s strani Forfasa znanstvena raziskava o vključevanju R&R v sektor visokega izobraževanja (Higher Education Sector). Ugotovili so, da so na Irskem v raziskovanje in razvoj v sektorju visokega izobraževanja vlagali 0,29 % BDP v letu 1996, povprečje v EU pa je v tistem času znašalo 0,38 % BDP, kar pomeni, da so v povprečju vlagali kar veliko. Ugotovili so tudi, da je Irska največ sredstev za R&R dobila od domače industrije (64 %), državnega financiranja (22 %) ter tujih virov sredstev (7 %).

S strani skladov poteka tudi za financiranje visokih strokovnih šol in drugih izobraževalnih ustanov, ki delujejo na področju mednarodnih programov. Z njihovo pomočjo zbirajo potrebne poslovne informacije, razvijajo napredne tehnologije in nudijo svetovanje na tem področju ter skupaj s podjetji financirajo štipendije za mlade raziskovalce (75 % vseh potrebnih sredstev pridobijo iz sodelovanja z EU).

Konec 90-tih so na pobudo vlade začeli financirati tista tehnološka področja, v katerih je bilo premalo vlaganj v raziskovanje, tu gre predvsem za programe naprednih tehnologij (PATs – Programmes in Advanced Tehnology), s katerimi želijo po eni strani izboljšati industrijo, da

bi postala bolj konkurenčna in produktivna, na drugi strani pa želijo privabiti domače in tuje investitorje, da bi investirali svoj denar v zahtevna tehnološka področja, ki bi spodbudila nastanek novih podjetij. Ti programi so bili ustanovljeni predvsem na področju biotehnologij, raziskovanja novih materialov, optičnih raziskav, raziskav na področju strojništva, softwara in digitalnih tehnologij. PATs so tako partnerji med vlado, univerzami, razvojnimi agencijami in industrijo.

V zadnjih dvajsetih letih je močno razvila tudi elektronika, ki je bila v veliki meri podprta s strani IDA (Industrial Development Agency). Sektor elektronike je za Irsko pomenil nove investicije in še bolj pomembno, nova delovna mesta, ki so predstavljala skoraj polovico delovnih mest v tujih podjetjih. Elektronika ni bila omejena samo na računalnike, temveč je predstavlja nepogrešljivi del telekomunikacijske opreme, sploh v mednarodnih in finančnih storitvah. Mednarodne storitve so obsegale projekte, kjer je bila zahtevana telekomunikacijska odličnost, tu pa je Irska zablestela. Postala je telecenter za mnoge evropske države, kar se tiče telemarketinga in tehnične podpore. Modernizirala je tudi svoje finančne storitve z najnovejšo programsko opremo, to obsega predvsem bančne in finančne storitve, zakladništvo, upravljanje vzajemnih skladov in zavarovalništvo. Upravljanje teh storitev je postalo bolj centralizirano glede administrativnih postopkov, kar je pomenilo večjo stroškovno učinkovitost, s tem pa so bili ustvarjeni precejšnji prihranki.

5.4.2. Republika Slovenija

Napredek za Slovenijo po osamosvojitvi ni pomenil razvoja novih visokotehnoloških podjetij, ampak prehod v storitvene in trženjske dejavnosti, ki pa brez močne industrije sploh ne bi mogle prispevati k blaginji države. Obdobje tranzicije v devetdesetih letih je pomenilo zaostajanje v tehnološkem R&R, kar je negativno vplivalo na razvoj v gospodarstvu, saj se je zmanjšal razvoj novih tehnološko bolj intenzivnih izdelkov obenem pa so se opuščali razvojni oddelki v podjetjih z njihovo informacijsko bazo.

Število slovenskih podjetij se je po letu 1990 močno zmanjšalo ali pa so vsaj omejila svoje dejavnosti. Še pred istim letom je bilo v Sloveniji okoli 4000 razvojnih inženirjev, ki so delali v visokotehnoloških podjetjih, to število pa se je v obdobju tranzicije spustilo na 1400, saj se je v obdobju 1994 – 1997 število razvojno aktivnih podjetij zmanjšalo kar za 27,4 %. Danes se v Sloveniji med 500 najhitreje rastočimi podjetji skoraj polovica le-teh ukvarja s trgovino, le četrina pa s proizvodnjo. Samo 5 % podjetij je visokotehnoloških, 32 % podjetij pa poudarja dejstvo, da so stroji, s katerimi upravljajo svojo dejavnost, tisti, ki so najbolj pomembni za njihovo uspešnost. Iz tega sledi, da je med temi podjetji malo takšnih, ki bi vlagali v slovensko raziskovalno – razvojno dejavnost, to pa pomeni manjšo konkurenčnost države.

Kot že omenjeno konkurenčnost Slovenije v zadnjih letih drsi navzdol. Po podatkih švicarskega raziskovalnega inštituta IMD je bila Slovenija lani po konkurenčnosti na 45. mestu med 60 državami, pri čemer zaostaja za vsemi razvitimi državami EU, pa tudi za nekaterimi novimi članicami, kot sta Češka in Slovaška. V Sloveniji so se v obdobju med letoma 1999 in 2004 skupna sredstva za raziskave in razvoj zmanjšala s 159,7 dolarja na 121,1 dolarja na prebivalca, glede na bruto domači proizvod (BDP) pa z 1,695 odstotka na 1,211 odstotka BDP. To je nesprejemljivo, saj se je obseg sredstev za raziskave in razvoj znižal za več kot 20 odstotkov, kar ni primer v nobeni državi EU. Za tehnološki napredek je nujno sodelovanje politike, znanosti in gospodarstva (STA, 2005).

Raziskave so pokazale, da je med vsemi državami v tranziciji v 90.-tih letih bila Slovenija tista, ki je najmanj spremenila svojo proizvodno strukturo oziroma uvedla najmanj novih izdelkov za izvoz v EU. Ostale države so skorajda v celoti zamenjale in spremenile svojo strukturo izvoznih izdelkov, Slovenija pa je le povečala proizvodnjo že obstoječih izdelkov. Država bi se zato morala zavzeti za spodbujevalne programe, ki bi povečali investicije v R&R. Fiskalna politika države, ki poleg vlaganj v R&R, stimulira privatni sektor oziroma celotno gospodarstvo k investiranju v R&R, bi morala te spodbude še povečati, po vsej verjetnosti z ustrezno davčno politiko in z znatnimi davčnimi olajšavami pri obdavčevanju dobička pravnih oseb. Zavedati se moramo, da so investicije gospodarskih subjektov v domači razvoj najpomembnejše gonilo za nadaljne inovacijske procese, razvoj novih tehnologij, ki povečujejo produktivnost in s tem dosegajo višjo gospodarsko rast.

5.4.3. Primerjava

Raziskovalna in razvojna dejavnost na Irskem raste z veliko hitrostjo, saj je investiranje v R&R s strani irske vlade prioriteta. S svojim sodelovanjem z univerzami in podjetji, postaja Irska »gospodarstvo znanja« (knowledge economy) z vodilno vlogo na področju znanosti ter medicinske in informacijske tehnologije. Glavne prednosti ima v zmožnosti hitre, fleksibilne in kreativne uporabe znanja. V zadnjem času je preoblikovala tudi svojo marketinško podobo, in sicer je iz pretirano kmetijske države postala država s sloganom »Irska, znanje je v naši naravi.«

Uspelo ji je združiti akademsko raziskovanje s praktičnim, aplikativnim znanjem, zato so številna irska podjetja izredno modernizirana in konkurenčna. Irska je zablestela tudi na področju telekomunikacij, predvsem v mednarodnih in finančnih storitvah. Omogočile so nastanek novih podjetij, številnih novih delovnih mest ter zmanjšanje cen teh storitev.

Slovenija se na področju visoke razvite tehnologije in v samih raziskovalnih dejavnostih še nekoliko išče, saj še vedno nosi breme iz obdobja tranzicije. Največ visokotehnoloških raziskovanj je potekalo v farmacevtskem sektorju in še tu ni šlo za konkretne inovacije, ampak zgolj za prilagajanje tujih zdravil za domači trg.

Ob sorazmerno dobro razviti javni raziskovalni sferi ostaja v Sloveniji problem neizkoriščenih možnosti pri prenosu znanja, rezultatov raziskav ter novih tehnologij iz javne raziskovalne sfere v gospodarsko izrabo, kar pomeni enega od ključnih zaviralcev konkurenčnosti slovenskega gospodarstva. Takšno sodelovanje, hitrejši prenos znanja, je za tehnološki razvoj in vsesplošni napredek nujen. Za znanstveno in raziskovalno razvojno dejavnost je v Sloveniji značilna usmerjenost na temeljne raziskave in premajhen poudarek na uporabnih raziskavah. Razmerje med temeljnim in aplikativnim raziskovanjem je bilo v letu 2000 v programih 72 % : 28 %, vendar se je ta odstotek do današnjega dne že izboljšal na približno 60 % : 40 %. Spremljanje znanstvene produktivnosti in uporabnosti, zlasti z vidika relevantnosti za gospodarski in družbeni razvoj Slovenije, še ni dovolj dosledno (Državni razvojni program 2001, str. 59)

6. SKLEP

Irska je majhno, odprto ter eno od najhitrejših rastočih gospodarstev v razvitem svetu. Njena odprtost se najbolj odraža v mobilni in fleksibilni delovni sili in kapitalu. V zadnjih desetletjih se je Irska transformirala iz pretežno agrarno oziroma kmetijsko naravnane države v državo z visoko razvito tehnologijo in storitvenimi dejavnostmi.

V zadnjem desetletju se je irski BDP skoraj podvojil. Razlogov za takšen uspeh je več, predvsem pa je šlo za kombinacijo vključitve Irske v EU ter odprtost novemu, evropskemu trgu. K visoki gospodarski rasti so pripomogli še nizek davek na dobiček, izredno usposobljena in mlada delovna sila, naprestane investicije v izobraževanje in usposabljanje ter angleščina kot uradni jezik. Vse te prednosti so vplivale tudi na povečan pritok neposrednih tujih investicij, ki so bile za Irsko izrednega pomena, saj so v največji meri omogočile ustanovitve novih, konkurenčnih podjetij. Irska je tako konec 90-tih let in z začetkom mileniuma dosegla najnižjo stopnjo brezposelnosti v Evropi in postala ena izmed držav z najvišjim življenjskim standardom v svetovnem merilu.

Slovenija in Irska sta majhni gospodarstvi, vendar se tu zastavlja vprašanje, ali imata poleg tega še kakšne podobnosti. Medtem ko je Irska v 90-tih že postala država z največjo gospodarsko rastjo v Evropi, se je Slovenija še vedno trudila s preходом iz države v tranziciji v pretežno tržno gospodarstvo. Vzporednica, ki bi lahko potegnili med obema državama je njun vidik do izobraževanja in usposabljanja delovne sile, saj je bila le-ta pri obeh dokaj nekvalificirana.

Slovenija se je, kot država v tranziciji, srečevala z dokaj visoko stopnjo brezposelnosti in inflacije, kar seveda ni pripomoglo k naraščanju pritoka neposrednih tujih investicij. Zadeve so se začele stabilizirati šele v drugi polovici 90-tih let, konec desetletja pa je bila Slovenija že kandidatka za vstop v EU.

Irska je svoj vstop v EU in vse njene prednosti zelo dobro izkoristila. Ali bo s Slovenijo enako, bo pokazal čas, saj tudi na Irskem do hitre gospodarske rasti in blaginje ni prišlo čez noč. Moram poudariti, da začetni položaj držav pri uveljavljanju svojih identitet nikakor ni bil enak, vendar pa je Irska po mojem mnenju pri večini gospodarskih dejavnikov bolje razpolagala s sredstvi.

LITERATURA

1. Brekić Jovo: Kadrovi na pragu trečeg milenija. IV. Kongres KDJ. Gospodarska uspešnost in kadri v Jugoslaviji, Bled 18.-20. april 1990. Ljubljana : Zveza DKD Slovenije, 1990, 64 str.
2. Damijan P. Jože, Majcen Boris, Rojec Matija, Knell Mark: Technology transfer through FDI in top-10 transition countries: How important are direct effects, horizontal and vertical spillovers? Working paper No.17, 2003. Ljubljana : Institute for economic research, 2003, 23 str.
3. Damijan P. Jože, Majcen Boris, Rojec Matija, Knell Mark: The role of FDI, R&D accumulation and trade in transferring technology to transition countries: evidence from firm panel data for eight transition counties. Working paper No.10, 2001. Ljubljana : Institute for economic research, 2001, 28 str.
4. Drolec Maja: Neto tuje investicije in konkurenčnost gospodarstva: primer Slovenije. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002, 35 str.
5. Jovanović-Gavrilović Predrag: Položaj male zemlje u svetskoj privredi. Beograd: Savremena administracija, 1977, 159 str.
6. Kennedy Kieran: Reflections on the process of Irish Economic Growth. Symposium on economic growth in Ireland: Where has it come from, where is it going, 2001, 158 str. [URL:<http://www.ssi.ie/journals/00-01/symposium.pdf>], 20.09.2002.
7. Leunig Ragnar: The Challenge of European Union Membership; The Challenge of Irish experience with former accession to the European Union. Družboslovne razprave, Ljubljana, XIV (1998), št. 26, str. 136.
8. Lukač Irena: Vloga IDA (Industrial Development Agency of Ireland) pri pospeševanju neposrednih tujih investicij na Irsko. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1998, 45 str.
9. McConnell Dennis: World Competitiveness Yearbook 2002. Institute for Management Development, 2002, 305 str.
10. Mikolič Saša: Izkoriščenost proizvodnih zmogljivosti v slovenskem gospodarstvu. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1997, 36 str.
11. Natek Kare, Natek Marjeta: Slovenija, geografska, zgodovinska, pravna, politična, ekonomska in kulturna podoba Slovenije, priročnik o značilnostih in delovanju države. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1998, 261 str.
12. Pavšič Mojca: Zeleni otok drži prihodnost za rep. Manager, Ljubljana, 1999, št. 4, str. 49.
13. Prohaska Zdenko: Finančni trgi. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004. 278 str.

14. Rojec Matija: Neposredne tuje investicije in razvoj Slovenije. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1993, 398 str.
15. Senjur Marjan, Štiblar Franjo, Potočnik Janez: Približevanje Evropi – rast, konkurenčnost in integriranje (strategija gospodarskega razvoja Slovenije). Ljubljana : Zavod RS za makroekonomske analize in razvoj, 1994, 116 str.
16. Senjur Marjan: Ekonomske možnosti obstoja in razvoja male države: Slovenije. IB revija, št. 8, str. 119-120.
17. Senjur Marjan: O možnih poteh iz krize slovenskega gospodarstva. IB-revija, Ljubljana. 1991, št. 8, str. 119-120.
18. Senjur Marjan: Razvojna ekonomika, teorije in politike gospodarske rasti in razvoja. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 167 str.
19. Slovenija: splošni pogoji za gospodarski razvoj. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1994, 213 str.
20. Sušjan Andrej: Teorija ekonomske rasti: klasična, neoklasična, keynesianska. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. str. 317.
21. Tajnikar Maks: Postkeynesianska ekonomika. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1996, 125 str.
22. Tajnikar Maks: Postkeynesianska razlaga »zgodbe o uspehu«, znanstveno in publicistično središče: aktualnost J.M. Keynesa. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1996a, 289 str.
23. Tuji kapital na slovenskem, želje stanje in posledice, kulturni, socialni in gospodarski vidiki. Ljubljana : Slovenska matica, 1993, 115 str.

VIRI

1. Državni razvojni program 2001 – 2006, Ljubljana : Banka Slovenije, 2001, 68 str.
2. Državni razvojni program 2001 – 2006. Ljubljana : Banka Slovenije, 2001, 41 str.
3. Forfás Publications 1999. Overview of 1999.
[URL:<http://www.infrastructure.ie/publications/annrpt99/overview.htm>], 11.1.2005.
4. Industrial Production & Turnover, Releases and Publications 2004 : CSO, 23 str. [URL: <http://www.cso.ie/releasespublications/documents/industry/current/prodturn.pdf>], 20.3.2005.
5. Institute for Prospective Technological Studies, IPTS. [URL: <http://esto.jrc.es/>], 5.6.2005.
6. Ireland Vital Statistics, IDA Ireland, 2005, 71 str.
[URL:<http://www.ida.ie/news/pdf/vitalstatmay02.pdf>], 13.6.2005.
7. Labour force survey in the EU, Candidate and EFTA countries - Main characteristics of the national surveys – 2004. Eurostat 2005.
[URL:http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/popul/labour&language=en&product=EU_MAIN_TREE&root=EU_MAIN_TREE&scrollto=0], 10.11.2005.
8. Letno poročilo 2004. Ljubljana : Banka Slovenije 2004, 95 str.
[URL: <http://www.bsi.si/porocilo2005.pdf>], 01.05.2005.

9. Mladina. Ljubljana: Slovenija znova nazadovala, ZDA najbolj konkurenčna država. [URL: <http://www.mladina.si/dnevnik/63640/>], 12.5.2005.
10. OECD gospodarski pregledi Slovenija 1997. Center za sodelovanje z gospodarstvi v tranziciji, 1997, 154 str.
11. Republiški zavod za zaposlovanje. Ljubljana : Poročilo za leto 1992, 124 str.
12. Slovenija v številkah 2003. Ljubljana : Statistični urad RS, 2003, 64 str. [URL: http://www.stat.si/doc/pub/slo_figures_03.pdf], 15.03.2005.
13. Statistični letopis RS 1994. Ljubljana : Zavod RS za statistiko, 1994. 208 str.
14. Statistični urad RS. Ljubljana : Prva statistična objava 2003, št. 4, 1 str.
15. Statistični urad RS. Ljubljana. Prva statistična objava 2003, št. 4, 2 str.
16. Vital Statistics, Fourth Quarter and Yearly Summary, CSO, 2003, 22 str. [URL: http://www.cso.ie/releasespublications/documents/vitalstats/2003/vstats_q4andyear2003.pdf], 16.2.2005.
17. Why Ireland, IDA Ireland [URL: <http://www.ida.ie/whyireland/taxation.asp>], 13.6.2005.
18. Za tehnološki napredek je nujno sodelovanje politike, znanosti in gospodarstva, Slovenska tiskovna agencija. [URL: <http://www.sta.si/os.php?s=&k=11&id=1049548>], 8.3.2005.